

Çukurova’da Sendikal Gelişim (1946-1963) ve Güney İşçi Sendikaları Federasyonu (Güney-İş) Tarihi¹

Gülsüm TÜTÜNCÜ²

ORCID: 0000-0001-8450-6831

DOI: 10.54752/ct.1679984

Öz: Bu çalışmanın amacı 1946-1963 yılları arası dönemde Çukurova sendikalarının genel gelişimini özetleyerek önemli bir yerel örnek olan Güney İşçi Sendikaları Federasyonu’nun yerini tespit etmektir. Türkiye’de sendikacılığın kuruluş döneminde Çukurova’da sendika-siyaset ilişkileri, ekonomik gelişim ve sendikaların durumunun tespiti, Cumhuriyet tarihinin önemli değişimlerinin yaşandığı 1946-1963 döneminde sendikaların süreçten nasıl etkilendiği ve sendikaların sürece olan etkilerinin belirlenmesini Güney İşçi Sendikaları Federasyonu örneği üzerinden açıklayacaktır. Güney İşçi Sendikaları Federasyonu’nun kökenlerinin Çukurova İşçi Sendikaları Birliği’ne dayanması, kurucularının 1946 Sendikacılığı’nın önemli isimlerinden olması, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun (Türk-İş) kuruluşunda yer alması ve 1957’de Demokrat Parti (DP)’nin kapattığı sekiz (8) sendikadan biri olması Federasyonu önemli kılan unsurlardır. Ayrıca federasyon, ayrı bir Tarım İş Kanunu çıkarılması için ilk girişimleri gerçekleştirmiştir. Kuruluş amacı; “*Adana ilinin çapraşık iş ve*

¹ Bu araştırmanın ilk fıkri versiyonu “Güney İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve Çukurova’da Sendikal Gelişime Etkisi (1950-1960)” başlıklı bildiri ile 2022 yılında 9. Çukurova Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi’nde sunulmuştur.

² Dr. Öğretim Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Merkez Yerleşkesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, tutuncugulsum@gmail.com, gulsum.esmer@deu.edu.tr

TÜTÜNCÜ, G., (2025) “Çukurova’da Sendikal Gelişim (1946-1963) ve Güney İşçi Sendikaları Federasyonu (Güney-İş) Tarihi”, Çalışma ve Toplum, Sayı: 85, C.2, s.725-776

Makale Geliş Tarihi: 07.10.2024- Makale Kabul Tarihi: 24.02.2025

işçi sorunları ile dağıntık işkolları arasında eşgüdümlü bir işçi hareketi yaratabilmek” olan Güney İşçi Sendikaları Federasyonu’nun en etkili olduğu dönemin 1953-1954 yılları olduğu söylenebilir. 1954 sonrasında DP’nin sendikalar üzerindeki baskısının artması federasyonu etkilemiştir. 8 sendika birliğinin 1957’de hukuki boşluklardan faydalanılarak kapatılması sonrasında sendikaların itiraz ve mücadeleleri 1959’da ilk, Türk-İş İcra Heyeti üzerinde sonuçlarını vermiştir. Kapatılan sendikalar 27 Mayıs sonrasında yeniden açılarak çalışmalarına başlamıştır. Ancak bu dönemde Türk-İş’in bölge temsilciliği sistemine geçmesi yerel birliklerin faaliyetlerini kademeli olarak sonlandırmıştır. Güney-İş’in 1961 sonrasındaki akıbeti içinde araştırma yapılarak bulgular değerlendirilmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1946-1963 yılları arasında Türkiye’de çalışma ilişkileri ve sendikal gelişmeler özetlenmiş, dönemin genel çerçevesi çizilmiştir. İkinci bölümde Çukurova’nın sosyal ve ekonomik yapısı ve Çukurova’daki çalışma ilişkileri 19.yüzyıldan makaleye konu olan döneme kadar ana hatlarıyla incelenmiştir. Üçüncü bölüm ise ana konunun incelendiği Çukurova’da Sendikalar ve Güney İşçi Sendikaları Federasyonu başlıklı bölümdür. Çalışmada Türkiye emek tarihinde ve sanayileşmesinde Çukurova’nın yerini değerlendirmek; işçiler açısından sosyo-ekonomik değişim sürecini açıklamak, hem Cumhuriyet Tarihi araştırmalarının henüz yeterince ilgi görmeyen sendika tarihleri alanına katkı sağlayacak hem de Türkiye’nin sosyal politika tarihinde sahip olduğumuz bilgileri detaylandıracaktır. Çalışmanın başlıca süreli yayın kaynakları; *Gece Postası* gazetesi, *Yeni Adana* gazetesi, *Son Posta*, *Ulus* ve *Akşam* gazeteleri ile *Güney İşçi Postası*’dır. 1952-1963 arasında Türk-İş’in rapor ve toplantı tutanakları da incelenmiş ve kullanılmıştır. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi’nde (BCA) da araştırma yapılmış ve bulgularından faydalanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çukurova, Sendika-Siyaset ilişkisi, Güney İşçi Sendikaları Federasyonu (Güney-İş), Hasan Özgüneş, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş)

Trade Union Development in Çukurova (1946-1963) and The History of the Federation of Southern Trade Unions (Güney-İş)

Abstract: The aim of this study is to summarize the general development of Çukurova unions during the period between 1946 and 1963 and to determine the position of the Federation of

Southern Trade Unions as a significant local example. During the early years of trade unionism in Turkey, this study examines the relationship between unions and politics in Çukurova, the region's economic development, and the status of unions. It also analyses how unions were affected by and influenced the major transformations of this period, focusing on the example of the Federation of Southern Trade Unions. The Federation of Southern Trade Unions originated from the Union of Çukurova Trade Unions. Its founders were prominent figures in the trade union movement of 1946. The federation played a key role in establishing the Confederation of Turkish Trade Unions (Türk-İş) and was one of eight unions shut down by the Democratic Party (DP) in 1957. Furthermore, it spearheaded the first efforts to draft a distinct Agricultural Labour Law. The federation's most influential period, guided by its founding aim to "*coordinate a labor movement within the complex labor problems of Adana province*," was between 1953 and 1954. However, after 1954, increasing pressure from the DP began to hinder its activities. The closure of eight unions in 1957 due to legal loopholes sparked significant resistance, which ultimately influenced the first Executive Committee of Türk-İş in 1959. After the unions were reopened following the 27 May military intervention, their activities resumed, though the introduction of Türk-İş's regional representation system marked the gradually leading to the cessation of local union activities. An investigation has been conducted into the fate of Güney-İş after 1961, and the findings have been evaluated.

This article consists of three main chapters. The first chapter summarizes labor relations and trade union developments in Turkey between 1946 and 1963, providing a general framework for the period. The second chapter outlines the social and economic structure of Çukurova and traces labor relations in the region from the 19th century to the period under study. The third chapter, titled "Trade Unions in Çukurova and the Federation of Southern Trade Unions," delves into the main topic. Evaluating Çukurova's role in Turkey's labor history and industrialization, and analysing the socio-economic changes experienced by workers, will contribute to the underexplored field of trade union history in Republican History studies. This analysis also deepens our understanding of Turkey's social policy history. The study's primary sources include newspapers such as *Gece Postası*, *Yeni Adana*, *Son Posta*, *Ulus*, and *Akşam*, as well as

the labor-focused publication *Güney İşçi Postası*. Additionally, reports and meeting minutes from Türk-İş between 1952 and 1963 were analysed. Research conducted in the Republican Archive of the Presidency of State Archives (BCA) also provided valuable findings.

Keywords: Çukurova, Trade Union-Politics Relation, Federation of Southern Trade Unions (Güney-İş), Hasan Özgüneş, Confederation of Turkish Trade Unions (Türk-İş)

Giriş

Geç sanayileşen Türkiye’de yasal düzenlemeler sendikaların gelişimini etkileyen önemli etkenlerdendi. Türkiye’de genellikle 1946 Cemiyetler Kanunu’nda yapılan sınıf esaslı cemiyet kurulmasını mümkün kılan değişiklikten; 1963’teki grev ve lokavt hakkını tanıyan ve toplu iş ilişkilerine geçişi sağlayan yasal düzenlemelere kadar olan dönem sendikaların kuruluş dönemi olarak tanımlandı. 1946 ve 1947 Sendikacılığı ile 1952 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun (Türk-İş) kurulması kuruluş dönemi teşkilatlanmasının önemli adımlarıydı.

1946-1963 yılları arasında tarıma dayalı ekonomisi olan Türkiye’de sendikacılığın gelişimi sanayileşmeye dayalı örgütlü bir hareket olarak ilerleyemedi. Tarım, sanayileşen ülkelerde dahi sendikal örgütlenmelerin en yavaş olduğu sektördü. Tarımda örgütlülüğe duyulan ihtiyaç azdı, sendikalar dönemin koşullarında güvenilirmez, dış etkilere açık örgütler olarak görülüyordu. Türkiye’de sendikacılığın gelişimini ekonomik koşullarla birlikte öncelikle siyasal koşullar etkiledi. Hükümetlerin sendikalara bakışı ve genellikle hükümetler tarafından benimsenen kontrolü hedefleyen yasal düzenlemeler, sendikaların gelişim sürecini belirledi. Türkiye’deki kültürel koşullar da sendikal gelişimi yavaşlatıcı bir unsurdu. Çalışmanın kapsadığı dönem itibarıyla komünizmin güçlü bir tehdit olarak algılanmasında kültürel koşulların etkisi vardı. Toplum, sendikalara ve sendikacılara komünist gözüyle bakma eğilimindeydi. Dönemin Çukurovalı sendikacı liderlerinden biri olan Fahri Karakaya, toplumun sendikacılara bakış açısına ilişkin şunları söylemektedir: *“İşveren de, devlet kadroları da karşıımızdaydı. O zamanlar ben DP’liydim³. Hasan Özgüneş ise CHP’liydi. Ama aramızda siyasi karga olmazdı. Millet hepimize ‘komünist’ derdi. Sendikalar arasında ciddi bir işbirliği söz konusu değildi.”* (Koç, 1999:55) *“Bu yıllarda sendikacılık yapıp damgalanmayan kalmadı. Hepimiz ‘Komünist’ diye dışlanırdık.”* (Koç, 1999:57) Bu nedenle çoğu işçinin ekonomik çıkarları olsa bile sendikalara üye olmaktan kararsız kaldığı ve toplumun sendikal faaliyetleri destekleyici bir tavır takınmadığı söylenebilir. Özellikle işveren baskısı ve sendikaya üye olmasa bile teması olduğu belirlenen işçinin işten

³ Fahri Karakaya aynı zamanda 1959-1960’ta Seyfi İloğlu ile DP İl İşçi Komitesi’ni kurmuş, komite başkanlığı yapıyordu. (Koç, 1999: 245)

atılması işçi üzerinde bir korku yaratmıştır. Literatürdeki genel kanı 1961 Anayasası'nın sendika hürriyetini güvence altına alması ile işçilerin sendikalara üye olma hızının arttığıdır. Yasal güvencelerin varlığı teşkilatlanmanın gelişmesini hızlandırıcı etkenlerden biri olmuştur.

Bu çalışma; 1946-1963 arasında Türkiye'deki genel durum içinde çalışma ilişkileri açısından Çukurova sendikalarının durumlarını özetleyerek Güney İşçi Sendikaları Federasyonu'nun (Güney-İş) etkinliğini ve gelişim sürecini açıklamayı amaçlamaktadır. Mahalli birliklerin ele alınan dönemdeki güçlü örneklerinden olan Güney-İş'in gelişim sürecinin detaylandırılması ile Türkiye'de sendikal örgütlenmelerin gelişim koşullarının anlaşılmasına katkı yapmak mümkün olabilecektir. Bu açıdan Güney İşçi Sendikaları Federasyonu'nun gelişim sürecinin tespiti hem bir yerel tarih hem de bir mikro tarih çalışması açısından anlamlı bir örnek olacaktır. Güney İşçi Sendikaları Federasyonu, Çukurova'nın ekonomik yapısına uygun olarak öncelikle tarım ve dokuma işçilerinin sorunları ile ilgilenmiştir. Dönemin süreli yayınlarında Güney-İş'in adı; Güney İşçi Sendikalar Birliği, Güney İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Güney İşçi Sendikaları Federasyonu şeklinde farklı kullanımlarla geçmektedir. Çalışmada bölgesel bir örgütlenme olarak Güney-İş'in statüsü federasyon olduğu için federasyon kullanımı tercih edilmiştir. Güney İşçi Sendikaları Federasyonu, hakkında daha önce detaylı bir inceleme yapılmamıştır.

Sendika yayınları askeri darbe süreçlerinde özellikle 12 Eylül Dönemi'nde, önemli kayıplara uğramışlardır. Süreli yayın koleksiyonları nadiren tamdır. Mevcut kaynaklar ise dağınık bir durumdadır. Bu unsurlar sendika tarihi araştırmalarını güçleştirmektedir. Bu araştırmada dönemin süreli yayınları taranarak Çukurova ve Güney İşçi Sendikaları Federasyonu hakkında edinilen bilgilerde de detaylandırılmayan bazı boşluklar oluşmuştur. Ayrıca Hasan Özgüneş'in Milli Mensucat İşçileri Sendikası genel başkanırken Güney İşçi Sendikaları Federasyonu'nu kurması, bir dönem iki sendikanın aynı anda başkanlığını yürütmesi süreli yayınlarda hangisi adına bir aktarım yapıldığının tespitini güçleştirmiştir. Araştırmanın başlıca süreli yayın kaynakları; *Gece Postası* gazetesi, *Yeni Adana* gazetesi, *Son Posta*, *Ulus* ve *Akşam* gazeteleridir. Çalışmada Hasan Özgüneş ve Fahri Karakaya'nın çıkışında etkili oldukları İşçi Haberleri gazetesindeki bazı haberlerin de araştırmaya kritik katkıları olmuştur. *Güney İşçi Postası*'nın sayılarının da kullanımıyla Çukurova İşçi Sendikaları Birliği ve Güney İşçi Sendikaları Federasyonu arasındaki ilişki ve farkların tespiti mümkün olabilmektedir. Güney İşçi Postası, Çukurova İşçi Sendikaları Birliği'nin yayın organı olarak sendikaların ilgilendiği konular ve 1950'lerin başında Çukurova'da işçilerin karşı karşıya kaldığı sorunların tespitinde önemli bir kaynaktır. Türk-İş rapor ve toplantı tutanakları da içerdikleri bilgilerle, konfederasyonun sürece etkisini ortaya

koyan kaynaklardır. Yüksel Akkaya’nın 1997 tarihli “Çukurova’da Sendikacılık ve İşçi Eylemleri (1923-1960)” başlıklı makalesi de bölgenin sendikacılık tarihi açısından yol göstericidir.

Türkiye’nin tarım ekonomisinden çıkma çabaları içinde Çukurova’nın yerini değerlendirmek; işçiler açısından sosyo-ekonomik değişim sürecini açıklamak; mahali sendika örgütlenmelerinde yaşanan güçlükleri Güney-İş örneği üzerinden incelemek hem Cumhuriyet tarihi araştırmalarının henüz yeterince ilgi görmeyen sendika tarihleri alanına katkı sağlayacak hem de Türkiye’nin sosyal politika tarihinde sahip olduğumuz bilgileri detaylandıracaktır.

Çalışma 3 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1946-1963 yılları arasında Türkiye’de çalışma ilişkileri ve sendikal gelişmeler özetlenmiş, dönemin genel çerçevesi çizilmiştir. İkinci bölümde Çukurova’nın sosyal ve ekonomik yapısı ve Çukurova’daki çalışma ilişkileri 19.yüzyıldan itibaren alınarak genel olarak özetlenmiştir. Üçüncü bölüm ise ana konunun incelendiği Çukurova’da Sendikalar ve Güney İşçi Sendikaları Federasyonu başlıklı bölümdür.

1946-1963 Arasında Türkiye’de Çalışma İlişkilerini Etkileyen Unsurlar ve Sendikacılığın Gelişimi

1946 yılında çok partili hayata geçiş, siyasette toplumla yeni iletişim arayışlarının bulunmasını gerektirdiğinden değişim yarattı. Siyasi partiler, topluma kendilerini anlatmak için farklı kanallar kullanmak durumunda kaldılar. Çok partili hayata geçiş pek çok konuda az da olsa kontrolün azalmasına neden oldu. 1946 yılında Cemiyetler Kanunu’nda yapılan değişiklik bu kontrol azalmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. 1946 yılında çalışma ilişkileri açısından yaşanan değişimin en önemli unsurlarından biri de Çalışma Bakanlığı’nın kurulması oldu. Çalışma Bakanlığı kurulduktan sonra beş yıllık bir plan açıklayarak sonraki dönemde gerçekleşecek yasal düzenlemelerin sinyallerini verdi. (BCA, 030-10-00-00/14-80-19-10, 1946)⁴ Sendikaların doğrudan ilişkide oldukları bakanlık olarak yönlendirici bir etki yaptı. Çalışma Bakanlığı’nın sendikalarla olan ilişkileri 1961 Anayasası sonrasında daha da arttı. Anayasa, bakanlık ve hakem kurumlarının tarafsız bir konuma geçmelerinde etkili oldu. Bakanlık, sendikaların isteklerini ve sorunlarını daha fazla dinledi. Bunun en önemli örneği 1962’de Türk-İş ile Hükümet Temsilcileri arasında yapılan iki toplantıdır. İki Başbakan Yardımcısı Ekrem Alican ve Turhan Feyzioğlu, Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş, Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar, Tarım Bakanı Mehmet İzmen, Maliye Bakanı Ferit Melen, Ticaret Bakanı

⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri uzun yıllar Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri (BCA) adıyla kullanıldığı için makalede bu kısaltma tercih edilmiştir. Editörün notu.

Muhlis Ete, Bayındırlık Bakanı Rıfat Üçten ve Çalışma Bakanı Bülent Ecevit toplantıya katılmışlardı. (Türk-İş ile Hükümet Temsilcilikleri Arasında Yapılan Görüşme Tutanağı (9.08.1962): 307) Toplantı, hükümet ve sendikalar arasında 1962 yılına kadar gerçekleşen en geniş katılımlı toplantıdır. Toplantı, aynı zamanda 1963 yılında çıkan yasal düzenlemelere bir hazırlık olarak da değerlendirilebilir.

1946-1961 döneminin başındaki önemli gelişmeler 1946 ve 1947 Sendikacılığıdır. 1946 yılında Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklik ile Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) eliyle sınıf esaslı ve enternasyonalist eğilimli sendikalar kurulmuştu. (Çelik, 2010: 87; Işık, 1995: 110) 1946 Sendikaları ayrı bir sendikalar kanunu hükümlerine göre kurulmadıklarından Anayasa, Cemiyetler Kanunu ve Medeni Kanun'un hükümlerine dayanarak sendika özgürlüğü anlayışı ile kurulmuştu. Sendikaların sosyalist partiler ile olan organik bağları, Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) bu sendikaların kuruluşunda oynadığı rol (İleri, Vatan, 26 Ocak 1978) 1946 yılında kurulan önemli sayıda sendikanın dönemin siyasi yapısı içinde kısa ömürlü olmasına neden oldu. 16 Aralık 1946 tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1946 sendikalarının önemli bir bölümünü kapattı. Kapatılan sendikalar dönemin siyasi yapısı içinde TKP'ye alet olmakla, fanatik komünistlerden oluşmakla itham edildiler. (İçmez, 2014: 46) Bu nedenle 1946 Sendikacılığı terimi 1946 yılında kurulan bütün sendikaları değil, Aralık 1946'da kapatılan çoğunluğu sosyalist ideoloji ile sınıf esasına dayalı olarak kurulan, TSP ve TSEKP ile organik bağları olan sendikaları ifade etmek için kullanıldı. Bu dönemde iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin çok partili siyasi yapının baskısı altında kendi bünyesinden ayrı bağımsız bir işçi sendikacılığı kurulmasını istemediği, sonraki gelişmeler de dikkate alındığında söylenebilir. Ayrıca CHP, 1946 değişikliği konusunda samimi olmamakla eleştirilmişti, (Güzel, 1996: 147) dolayısıyla CHP'nin oy kazanmak ve işçilere İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki sıkıntıları unutturmak amacıyla yaptığı bu değişiklik, istediği sonucu vermediğinde etki edebileceği şekilde sendikaları sınırlamaya çalışmıştı. Bunun üzerine çalışılmakta olan Sendikalar Kanunu'na hız verildi ve 20 Şubat 1947'de 5018 Sayılı "*İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun*" çıkarıldı. Kanun, siyaset ve grev yasağı getirmesi, uluslararası örgütlere üyeliği izne bağlaması ve Çalışma Bakanlığı'nın her an sendikaları denetlemesine izin veren 11. maddeye sahip olması nedeniyle önemli bir kontrol mekanizması kurmaktaydı. (Çelik, 2010: 157) 5018 sayılı kanunun çıkışı sonrasında siyasi partiler sendikaları etki altına almak için uğraş verdiler. Bu açıdan 1947 Sendikacılığı, CHP ve Demokrat Parti (DP) arasında bir rekabete sahne oldu. 1946 Sendikacılığı, sınıf esaslı sendikacılığı benimseyen sosyalist partilerin etkinliğinde gerçekleşen bir deneyim iken 1947 sendikacılığı merkez partilerin etkinliğinde ve hükümetin güdümündeydi. (Çelik, 2010:88)

CHP, 1946-1950 yılları arasında iktidarda olmanın avantajlarını kullandı. CHP işçilere yönelik 1931 yılında kurduğu ve genellikle İşçi Bürosu olarak adlandırılan 9. Büro ile çalışmalarına daha önce başlamıştı. 5018 sayılı kanunun çıkışı sonrasında CHP İşçi Bürosu etkinliğini arttırdı. Büro'nun etkin ismi Rebii Barkın, Aziz Çelik tarafından "CHP'nin Irwing Brown'u" olarak tanımlanmaktadır. (s.209; ss.195-206) Rebii Barkın, 1947 sonrasındaki örgütlenme faaliyetlerinde önemli bir rol oynamıştır. Ahmet Makal, 2016 yılında, açılan CHP arşivinde yaptığı araştırma sonucunda 9. Büro'nun etkinliğini tespit etmiştir. 2016 yılındaki makalesinde; Parti Genel Sekreterliği'nin parti yerel teşkilatları aracılığı ile işçi ve esnafın durumu hakkında detaylı bilgi topladığını ve 1931 yazı sonunda Umum İdare Heyeti içinde 4 grup içerisinde oluşan 13 bürodan 9.su olarak "*İş, İşçiler, Esnaf Teşkilatları ve Serbest Meslekler*" bürosunun kurulduğunu ve sendikalarla yakın iletişim halinde olduğunu açıklamaktadır. (s. 621) Makal, 1931 yazında kurulan Büro'nun parti içinde 1946 yılında Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklik sonrasında işçilerle yeni bir iletişim arayışının sonucu olarak daha aktif ve önemli bir konuma geldiği görüşündedir. Makal, CHP'nin amacının değişik kanallar aracılığıyla işçileri etki altına almak olduğunu belirtir. (s. 616) Dönemin önemli birliklerinden İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB)'nin CHP bürosu ile olan ilişkileri dahilinde CHP'ye yakın bir çizgi oluşturduğu söylenebilir. (Öztürk, 2024: 18) 1948 yılında kurulan İİSB, kuruluş döneminin en etkili birliklerindendir.

1948'de sendikalı işçi sayısı 58000 ve sendika sayısı 73 olarak belirlenmektedir. Orhan Tuna bu verilerin sendikaların üç ay aidat ödemeyen işçiyi üyelikten atma hükmünü uygulamadıkları için yanıltıcı olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de sendikalı işçi istatistikleri uzun süre sağlıklı bir şekilde kayıt altına alınamamıştır. Tuna'nın genel kanaati işçilerin 1961'e kadar teşkilatlanmaya gerçek anlamda bir ilgi göstermedikleridir. (Tuna, 1969: 257) Bu durum siyasetin sendikaları yönlendirme çabalarının etkinliğini arttırmıştır.

1950 yılında iktidarın değişmesi sonucunda DP hükümetleri de sendikaları etkilemek ve kontrol altına almak için faaliyette bulunmuştur. DP, özellikle Türk-İş'in üzerinde bir kontrol kurmak için çaba göstermiş ve Çalışma Bakanlığı'nın yetkilerini kullanmıştır.

1946- 1963 döneminin işçi örgütlenmelerini etkileyen önemli unsurlardan bir diğeri de işveren davranışlarıydı. İşveren örgütlülüğünün erken dönemden itibaren yüksek olduğu Çukurova'da Güney İşçi Sendikaları Federasyonu olumsuz işveren tutumu ile ilgili mücadele vermişti. İşveren davranışları konusunda en fazla şikâyet edilen husus; iş kanununa uyulmaması ve uyulmamasının yasal bir yaptırımının olmamasıydı. Güney İşçi Sendikaları Federasyonu, 1953'teki 2. Türk-İş Genel Kurulu'na İş Kanunu'na uymayan işverenlerin hapis cezası almasına yönelik kanun teklifi önerilmesini teklif etmişti. (İşçi Haberleri, 13 Ağustos 1953)

Türkiye’de işveren sendikaları geç örgütlenmiştir. İşverenler, daha çok esnaf ve meslek odalarında örgütlenmeyi tercih etmişlerdir. Cemiyetler Kanunu’nda yapılan değişiklik onları da etkilemiştir. 1947-1962 yılları arası işveren sendikacılığının hazırlık dönemi olarak kabul edilir. Ancak bu dönemde kurulan çoğu işveren sendikasının bir işlerliği olmaz, çoğu süreklilik arz etmeden kısa sürede kapanır. Kurulan ilk işveren sendikası 1949 yılında kurulan Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası’dır. Bu hazırlık döneminde kurulan işveren sendikalarının çoğu İstanbul’da kurulmuştur. Dönemde kurulan 12 işveren sendikasının 8’i İstanbul merkezlidir. İki Çukurova, biri Bursa ve biri de Ankara’da kurulmuştur. (Tekerek, 2019, s. 606-607) İstanbul’dan sonra en yüksek sayının Çukurova’da olması bölgenin potansiyelini ve sanayileşme oranının yüksekliğini anlatmaktadır. Dönemde 1952 yılında Tarsus’ta Tarsus ve Havalisi Rollergin ve Sawgin Sanayii İşverenler Sendikası, 1953 yılında Adana’da Türkiye Tekstil Rollergin ve Sawgin Sanayii İşverenler Sendikası kurulmuştur. 1954 yılında ise Çukurova’daki işveren sendikası sayısı 4’e çıkmış görünmektedir. Sülker, bu rakamı 1954 Çalışma Bakanlığı’nın yaptığı bölge çalışması verilerine göre verdiğini söylemekle birlikte sendikaların isimlerinden bahsetmemektedir. (2004:161-163) 1960 sonrasında kuruluşlarını tamamlamış yeni döneme hazır olan işveren sendikası sayısını Makal, 3 olarak açıklar: Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası, Türkiye Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası (MESS) ve Türkiye Turizm Sanayii İşverenleri Sendikası’dır. (2002: 298) 1961 Anayasası sonrasında ise işverenlerin kendi arasındaki ilk ciddi teşkilatlanması ortaya çıkmıştır. 15 Ekim 1961’de İstanbul İşveren Sendikaları Birliği kurulmuş, 1962’de Türkiye çapında örgütlenmiş olması nedeniyle 20 Aralık 1962’de yaptığı tüzük değişikliği ile Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) adını almıştır. (Tekerek, 2019: 619)

1946-1963 arasında sendika hürriyeti, grev hakkı ve tarım işçilerinin iş kanunu kapsamına alınması sendikalar tarafından sıklıkla dile getirilen başlıca taleplerdi. Grev hakkı ve sendika tüzel kişiliklerinin yasal güvencelerinin tartışılması dönem boyunca devam etti. Lokavt ve grev haklarının yasal hale gelmesi ve bireysel iş ilişkilerinden toplu iş ilişkileri dönemine geçiş ancak 1963 yılında yapılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile mümkün oldu. 27 Mayıs sonrasında 1961 Anayasası’nın içeriği ve çalışma hakkını doğal haklar arasında görmesi 1963 düzenlemelerini mümkün kılan değişimi yaratmıştı.

Çukurova’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı ve Çukurova’da Çalışma İlişkileri

Çukurova; Adana, Osmaniye, Hatay ve Mersin illerinin sınırları içinde bereketli bir ovanın adıdır. Seyhan ve Ceyhan nehirleri, Mersin Limanı Çukurova’nın ekonomik

gücünün kaynağında önemli bir etkiye sahiptir. Bölge ile özdeşleşen tarım ürünü pamuktur. Çukurova, 19.yüzyıldan itibaren hızlı bir ekonomik gelişim göstermiş; bu nedenle de bir çekim merkezi haline gelmiştir. (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 18)

16.yüzyıldan itibaren bölgenin en önemli tarımsal ürünleri; buğday, arpa ve pamuktur. Pamuk, 19.yüzyılda endüstriyel bir tarım ürünü olarak öne geçmiştir. Bölgede 19.yüzyıldan itibaren pamuk verimini iyileştirme çabaları vardır. Bu çabalar başta sulama sağlanması ve bataklıkların kurutulmasıdır. Tarsus'ta ilk bataklık kurutma çalışmalarının yapılması Tarsus'a 1862'den itibaren önemli çırçır ve prese fabrikalarının kurulmasına neden olmuştur. (Orhan ve Uçar:181) Bu fabrikalar Erken Cumhuriyet döneminde fiziki olarak varlıklarını ve çalışmalarını, sahiplerinde ve isimlerinde yaşanan değişimler ile korumuşlardır. 19.yüzyıldan itibaren pamuk, bölgenin kaderinde başlıca aktör konumuna gelmiştir.

19.Yüzyılda Çukurova'da Sosyal ve Ekonomik Yapı ile Çalışma İlişkileri

Çukurova, 1517'de Osmanlı yönetimine geçti. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın 1833-1840 yılları arasında bölgeyi yönetmesi; Çukurova'da tarımsal bir değişimi başlattı. İbrahim Paşa, tarlada çalışan işçilerin çalışma koşullarını iyileştiren düzenlemeler yaptı. Tarımsal verimliliği arttırmak için bataklıklar ve sıtma ile mücadele etti. İbrahim Paşa'nın reformları ile Çukurova'da tarımsal verimlilik arttı ve pamuk ekimi yaygınlaştı. (Varlık, 1977:75)

19. yüzyılda sanayileşen Avrupa karşısında Osmanlı'nın tarımsal ekonomisi ancak belirli tarım ürünlerinin ihracı ile uluslararası ticarete dahil olabiliyordu.(Duran, 1990: 325) Avrupa'da talep gören tarım ürünleri ise belli bölgelerde mevcuttu. Pamuk, sanayi devriminin en hızlı gelişen sektörü olan dokumanın hammaddesi olarak en fazla talep gören üründü. (Tabakoğlu, 2009: 23) Avrupa'nın pamuk talebi Amerikan İç Savaşı nedeniyle arttı. 1860'lı yıllar bu nedenle yabancı sermayenin Çukurova'ya girdiği yıllar oldu. İlk çırçır fabrikası 1864'te Fransızlar tarafından kuruldu. (Çadırcı, 1991: 368; Varlık, 1977: 50) İkinci çırçır fabrikası 1885'te yine Fransızlar tarafından kuruldu. Bölgede özellikle bir Fransızlara ait işletmelerin baskınlığı görülmekteydi. (Quartert, 1999) Amerikan İç Savaşı'nın sona ermesi ve 1873 ekonomik krizinin Avrupa ekonomilerinde yarattığı daralma 1873-1896 arasında Osmanlı'nın ihracatını da olumsuz etkiledi. (Pamuk, 2018: 34-36) Avrupa ekonomilerinin 1896 sonrasındaki hızlı büyümesi yeniden Osmanlı ihracatını da arttırdı. Osmanlı ekonomisi de bu dönemde genel olarak büyüdü ancak büyüme yabancı sermaye kontrolünde kaldı. İttihat ve Terakki'nin "Milli İktisat" politikası yabancı sermaye hakimiyetini kırmak amacıyla bir sanayileşme politikası belirledi. Tarımsal verimliliği arttırmayı hedefledi. (Toprak, 2012)

Yabancı sermayenin ilgisinin artması ve bölgede dokuma sektörünün gelişmesi demiryolunun gelişi açısından önemlidir. Çukurova, ürünlerin Mersin Limanı’na ulaşımını sağlamak amacıyla hızlı bir demiryolu gelişimine şahit oldu. Çoğunlukla olduğu gibi bu gelişim kısa hatlar şeklinde ve ürünlerin ulaştırılmasının ekonomik değeri yüksek ve yapım maliyeti kabul edilebilir seviyede olduğu alanlarda oldu. Kara yoluna ilişkin de önemli bir iyileşme sağlandı. Adana-Mersin demiryolunun 1886’da ilk kısmının tamamlanması ile Çukurova’nın ekonomik büyümesi önemli oranda etiledi. (Asker ve Arslan, 2021: 94) Bağdat demiryolunun inşası bölgede yabancı sermaye rekabetini arttırdı. (Baskıcı, 2005: 39) Demiryolu inşasıyla Çukurova’nın Mersin Limanı’na bağlanması ile pamuğun İstanbul ve Selanik’e ulaşımı da kolaylaştı. Özellikle Selanik’teki dokuma sanayi gelişim gösterdi. Pamuk üretiminin istikrarlı artışına yönelik bir ihtiyaç ortaya çıktı ve bu durum Çukurova’da uzun süreli bir işgücü açığını ortaya çıkardı. (Quartert, 2004: 1017-1027) 19.yüzyılın en önemli konusu bataklıkların kurutulması ve sulama imkanlarının sağlanması ile tarımsal verimliliğin yükseltilmesi oldu.

Çukurova’da 19.yüzyıldan Cumhuriyet’e mevsimlik işçilik yaygındı. Mevsimlik işçilik sosyal durumun en önemli faktörü olarak uzun süre varlığını korudu. Gürel, 1939’da büyük pamuk çiftliklerinde çalışan mevsimlik işçilerin çoğunun küçük arazilere sahip dağ köylüleri olduğunu tespit etmişti. Bu köylüler, yılın altı ayında kendi arazisini işleyerek geçimini minimum düzeyde sağlayabilmekte, geri kalan altı ayda da çiftliklerde çalışarak geçinmekteydiler. Bu köylüler, işçiliği sabit bir iş olarak görmedikleri için sorunlarını çözmek amacıyla örgütlenme girişiminde çoğunlukla bulunmuyorlardı. (Gürel, 2019: 216)

Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Türk toplumunun geçirdiği değişim Çukurova’da net bir şekilde görülebilir durumdadır. Bu konuda toplumsal sınıflar üzerinde sosyo-kültürel değişime ilişkin kapsamlı sosyolojik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışma bu alanda yapılan bu referans eserlerden ortaya çıkan sonuçları özetlemekle yetinecektir. Böylesine büyük dönüşüm dönemlerinde toplumsal sınıfların başta statüleri olmak üzere pek çok faktörleri değişir. Bu değişimleri ayrıntılı bir şekilde takip etmek güçtür. Ancak Çukurova Bölgesi’nde bu değişimin takibi edebiyatın ve romanların sağladığı bilgiler ışığında değerlendirilebilir durumdadır. Başta Yaşar Kemal olmak üzere bu değişim ve dönüşüm romanlara yansımış gerçekçi bir farkındalığı desteklemiştir. Bu çerçevede Çukurova’da başta tarım işçileri ve köylüler bu değişimden etkilenmiş, statü değişimine uğramışlardır. Öncelikle tarımla uğraşan tarım işçileri ve köylülerin makine kırıncılık benzeri eylemleri ve ürünün kapitalistleşmesine dair direnişleri diğer bölgelerden daha net şekilde görülmektedir. Buna karşın mevsimlik işçi kavramı sendikaların gücünü zayıflatan bir unsur olmuştur. Bölgede incelenen dönemde çoğunlukla ücretli işçilik kalıcı bir geçim kaynağı olarak değil, geçici bir uğrak olarak görülmüştür.

Çukurova, bu ekonomik temeller ile Cumhuriyet döneminde hızlı sanayileşme potansiyeline sahipti. Dokuma sektörü büyük bir gelişim gösterebilir durumdaydı. Türkiye'de kurulan ilk işkolu sendikası Mensucat İşçileri Sendikası olmuştu. (Tuna, 1969:257) Çukurova'da da mensucat işkolundaki sendikalar varlık göstermişti. Çukurova'da diğer bölgelerden farklı olarak tarım sendikaları da gelişim gösterebilir bir durumdaydı. Çukurova sanayisinin pamuk üretimine bağlı olması tarım ve dokuma sektörünü iç içe geçirmişti. Sanayideki gelişmelere paralel işçi sayılarındaki artış; mevsimlik işçiliğin yaygın olmasının yarattığı örgütlenme güçlüklerine rağmen tarımda sendikal örgütlenmelerin gerçekleşmesini sağladı. Ayrıca Çukurova sendikaları farklı iş kollarında örgütlenmeler de tarım işçilerinin durumları ile yakından ilgilendiler.

Cumhuriyet Dönemi'nde Çukurova'da Siyasi Etkiler ve Çalışma İlişkileri (1923-1963)

Tarım ekonomisi devralan Cumhuriyet, öncelikle tarım üretimini arttırmayı ve çiftçi ve köylülerin koşullarını iyileştirmeyi hedefledi. En öncelikli konu tarımın modern tekniklere uygun yapılmasının sağlanmasıydı. Cumhuriyet'in asıl ekonomi hedefi ise sanayileşmenin gerçekleştirilmesiydi. Ekonomi politikaları İzmir İktisat Kongresi'nde liberal ekonomi çerçevesinde belirlendi ancak sermaye eksikliği ve 1929 Buhranı'nın etkisi devletçi politikaların uygulanmasını zorunlu kıldı.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında en hızlı gelişim gösterebilecek sanayi alanı dokumaydı. Buna rağmen 1925'te Türkiye'de yalnızca 908 dokuma tezgâhı bulunmaktaydı ve bunun 511 tanesi (%56) Adana'daydı. Aynı şekilde 1930'da Türkiye'deki 63 çırçır işletmesinin 19'u Adana'da faaliyet gösteriyordu. (Özcanlı, 2008: 101) Çukurova'da 1950 öncesindeki en önemli tekstil fabrikası 1927'de Emlak-ı Milliye'ye kalan Milli Mensucat Fabrikasıydı. Fabrika 1927'de Türkiye'nin toplam üretiminin %14'ünü karşılıyordu. Bölgede Sümerbank'ın fabrikası da 1946'da Adana Bez Fabrikası'nı satın alarak faaliyete geçmişti. (Özcanlı, 2008, s. 157)

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye; Marshall Planı'nın da etkisi ile sanayileşmeyi yavaşlatarak tarımsal kalkınmayı ön plana aldı. (Tekeli ve İlkin, 2009, s. 6-7) 1948 İktisat Kongresi kararları daha az devletçi bir politikaya ve yabancı sermaye girişinin teşvikine odaklandı. DP'nin iktidara gelişi ile 1948'de belirlenen politikalar kararlı bir şekilde uygulandı. (Kazgan, 2012, s. 87-88)

1923-1950 Döneminde Çukurova'da Değişim ve Çalışma İlişkileri

Devletçilik, sanayileşmenin öncelikli hedef olarak öne çıktığı bir dönemde devleti giderek en büyük sanayi işvereni haline getirdi. Sanayileşmenin finansmanı için vergilendirme politikaları sanayileşme lehine, tarımın aleyhine belirlendi. Arzu Varlı, bunun başlı başına siyasi bir tercih olduğu ve tarımın ihmal edildiği görüşündedir.

Varlı, devletçiliğin sanayi sektörü için yol gösterici, tarım sektörü için ise emredici olarak çalıştığını ve bunun sonucunda tarımda sermaye birikiminin engellenerek tarımdan sanayiye sermaye aktarıldığını vurgulamaktadır. Varlı'ya göre Devletçilik dar bir bakış açısına hapsedilerek; sanayileşme endişesi ile kısıtlanarak devlet ve özel sektörlerin karma bir şekilde gelişimini engellemiştir. (s. 115) Devletçilik uygulamalarında sanayileşmenin ön plana çıkarılmasının sonuç ve örnekleri Çukurova gibi tarımsal ürünlere bağlı bir sanayileşmenin olduğu yerlerde net görülebilmektedir. Çukurova'da sanayi işletmeleri büyürken, hammadde sağlayan küçük çiftçiler ve işçiler çoğunlukla geri planda kaldılar. Bu nedenle Çukurova'da sendikalar, işveren davranışlarından ve işveren davranışlarına ilişkin bir yaptırımın olmamasından şikayetçi oldular.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ilk Nafia Bakanı Süleyman Sırrı Bey (Aral)⁵, 1924'te Adana Ovasının Islahı Projesi için çalışma ve girişimlerde bulundu. Bataklıkların kurutulması, sulamanın sağlanması ve ürünlerin pazarlara ulaşımının kolaylaştırılması ile ovada buğday, pamuk ve şeker üretimini arttırmayı hedefledi. Bizzat bölgede çalışarak yöntemler ve maliyetleri hakkında rapor hazırladı. Başlıca sorunların ana ve kesin çözümü bir baraj yapılması ve nehir hatlarına setlerin çekilmesi idi. Ancak dönemin koşullarında bunun maliyetinin karşılanamayacağı açık olduğundan Süleyman Sırrı Bey, hazırladığı raporunda bataklıkların okaliptüs dikimi gibi farklı yöntemlerle kurutulmasına, sulama kanallarının planlanmasına ve bataklıkların biraz kurutulması ile üretimi mümkün olan pirinç gibi ürünlerin bölgede üretilmesine yöneldi. Adana Ovasının Islahı Projesi Süleyman Sırrı Bey'in 15.12.1925 tarihinde görevi başındayken vefatı ve maliyet için kaynak bulma problemi gibi daha pek çok sebep nedeniyle gerçekleşmemiştir. (Yıldırım, 2021) Bölgede baraj yapımı ancak 1956 yılında gerçekleşebilmiş ve bu barajın yapılması sonrasında bölgedeki tarım ve endüstri koşulları hızla değişmiştir.

Seyhan Barajı'nın inşaatı 1953'te başladı ve 1956'da tamamlandı. Demokrat Parti, bölgede barajın yapımını sağlayarak bölgeden büyük bir destek kazandığı gibi baraj, Demokrat Parti'nin bölgedeki çalışmalarında en önemli propaganda malzemesi oldu. (Demokrat, 1 Şubat 1953) 8 Nisan 1956 tarihinde baraj açılışını Celal Bayar yapmış ve açılış Çukurova'nın gelmiş geçmiş en mutlu günü olarak aktarılmıştır. (Demokrat, 8 Nisan 1956)

Çukurova'da cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren işveren örgütlenmesi olarak değerlendirilebilecek örgütlenmeler kuruldu. Bunların ilki 1923 yılında

⁵ Süleyman Sırrı Bey, Mustafa Kemal Atatürk'ün ikinci dereceden akrabasıdır. 1874 Selanik doğumludur. Mühendis eğitimi almış, Osmanlı döneminde Suriye, Yanya, Bağdat, Bursa gibi merkezlerde Bayındırlık Başmühendis Yardımcılığı ve Başmühendisliği görevlerinde bulunmuştur. (TBMM Albümü (1920-2010), 2010, s. 101) 1.2. ve 4. Hükümetlerin Nafia Vekili olarak görev yapmıştır. (Subaşı, Yürük ve Erzurum (Ed.), 2015).

kurulan Çiftçi Kulübü'dü. Kulüp, çiftçi sorunları ile ilgilenmeyi ve kredi olanaklarını arttırmayı hedefleyerek dönemin ileri gelen isimleri; Suphi Paşa, Belediye Başkanı Ali Münif Bey, Ramazanzade Kemal Bey, Yerdelenli Ali Bey, Debbagzade Ragıp Bey ve Kurdakzade Ahmet Efendi tarafından kurulmuştu. (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 40) Adana'da 10-30 Mayıs 1924'te Beynelmillel Ziraat Sergisi açıldı. 10-12 Ekim 1925'te II. Adana Pamuk Kongresi toplandı. 1 Ekim 1930'da ise Çiftçi Kulübü yerini Adana Çiftçi Birliği aldı. (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 47)

En önemli örgütlenme gelişmelerinden biri ise 1940'da Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifi Birliği'nin (ÇUKOBİRLİK) kurulması oldu. Adana, Ceyhan ve Tarsus Pamuk Satış Kooperatiflerinin birleşmesi ile kurulan Çukobirlik'in görevleri; üretilen pamuğu üreticiden satın almak, kalitesine göre sınıflamak, depolamak ve saklamak, pamuğu piyasa taleplerine uygun satışa sunmak olarak belirlenmişti. (Ayhan, Yeni Adana, 7 Ocak 1953)

1943 tarihli 4355 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf ve Ticaret Borsaları Kanunu ekonomide ve çalışma yaşamında yeni düzenlemeleri beraberinde getirdi. İşveren örgütlenmesi olarak değerlendirilebilecek esnaf odalarının varlığı ve güçlü bir geleneğe sahip olmaları nedeniyle ilk dönemlerde işveren sendikalarının kuruluşunu geciktirdi. CHP, bu dönemde esnaf ile olan ilişkilerini ön planda tutmaktaydı. Makal, bunun nedeninin Soğuk Savaş yıllarında işçilerin, her an aşırı sol ideolojilere meyledebilecek potansiyel bir tehdit olarak görülmesi olduğu görüşündedir. (2016: 620)

CHP, 1947 yılında parti programının "Sosyal Politikalarımız" bölümüne işçi ve esnaf ile ilgili önceki döneme göre daha kapsamlı hükümler koymuştur. En dikkat çekici noktalar açısından esnaf ve işçilere karşı belirlenen parti politikası şu şekilde özetlenebilir: Esnaf, ekonomik yapının esas unsuru sayılmakta, faaliyet ve kararlarına güvenilmektedir. Esnafların meslek varlıklarını güven altına alacak tedbirlerin düşünüleceği belirtilmektedir. İşçilere karşı ise bir güvensizlik söz konusudur. Sendikalarla ve işçi dernekleri ile temasın önemi vurgulanmış ve bu temasın işçilerin ve sendikaların, komünizmden ve cemiyet düşmanı tahriklerden korunmasının ana yolu olduğu açıklanmıştır. Bu ifadelerden işçilerin ve sendikaların yönlendirmelere açık, kendi kararlarını alamayan ve örgütlenemeyen unsurlar olarak değerlendirildikleri kanaati çıkarılabilir. (CHP Program ve Tüzüğü, 1947) 7. Kurultay'a sunulan taslakların kabul edilmesi ile değişen Program ve Tüzük, 7. Kurultay'ın CHP'de önemli bir değişim kurultayı olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Ekonomiye bakışta felsefe değişikliği yaşanmış, devlet kapitalizmi dönemi sona ermiştir.

CHP'nin 1947 Program ve Tüzüğü çalışma yaşamı açısından 1946'da Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle birlikte düşünülmelidir. 1947-1950 arasında CHP'nin yeni politikaları şekillenirken 9. Büro 'nun etkinliği artmıştır.

Büro, 1950 seçimleri öncesinde arttığı görülen bir şekilde mevcut sendikalara nakdi yardımlar yapmıştır. Çukurova'da, 1950 yılının ağustos ve eylül aylarında Çukurova Mensucat Sanayii İşçiler sendikasına 25 lira yardım, 25 lira da eşya piyangosu bedeli ödenmiştir. (Makal, 2016: 639)

CHP'deki bu değişim 1946'da yaşanan siyasal değişimlerin bir sonucuydu. 1946 sonrasında Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Çukurova'da da siyasal rekabet yükseldi. Çukurova'da siyasal partilerin durumu ve ekonomi politikalarına ilişkin ne söyledikleri etkili oldu ve 1946 Seçimleri, uzun süre Çukurova'yı temsil edecek ve Çukurova'da siyaseti yönlendirecek önemli isimleri gündeme getirdi.

1946-1950 arasında CHP etkinliğinin devam ettiği bölgeye DP'nin özel bir önem verdiği görülmektedir. DP'nin Adana teşkilatının kuruluşunda İçel Milletvekili Refik Koraltan çalışmaları başlatmıştır. (Özer ve Özkan, 2023: 538) 1946 Seçimlerinde CHP ve DP'nin Adana'da yaptığı çalışmalarda, her iki tarafında somut bir argüman geliştiremediği söylenebilir. 1946 Seçimlerinin koşulları nedeniyle Adana'da %57 gibi düşük katılımı gerçekleşen seçimlerde CHP, oyların %70'ini alacaktır. (Özer ve Özkan, 2023: 550) CHP açısından bu seçimlerde Kasım Gülek, Kemal Satır gibi sonradan yükselişe geçerek CHP genel sekreterliğini üstlenecek iki ismin Adana/Seyhan Milletvekili olması dikkate değerdir. Ayrıca önemli işçileri bakanlarından olan Hilmi Uran da 1946 Seçimlerinde CHP Adana/Seyhan Milletvekili seçilmiştir. DP'nin ise ana argümanı; Adana'da köylerdeki çalışmalarının engellendiğine yönelik şikayetler ve bunun sonucunda "*Davamız Hürriyet-i Şahsiye Davasıdır*" olacaktır. Adana seçim çalışmalarında oy isteyen DP, Bayar'ın ismini ön plana çıkarmıştır. Bayar, 1946 Seçimleri DP kampanyasını 29 Haziran 1946'da Adana'dan başlatmıştır. (Özer ve Özkan, 2023: 546)

Adana Milletvekili Hilmi Uran, 1946 yılı ağustos ayında işçileri bakanlığı görevinden ayrıldıktan sonra bölge milletvekili olarak 9 Aralık 1946'da Başbakan Recep Peker'e Çukurova'daki pamuk üreticilerinin durumu hakkında bir rapor sunmuştur⁶. Uran, sunduğu raporda ithali serbest bırakılan pamuk küsbesi fiyatının geçen yıla göre 4 kat artarken, küsbenin hammaddesi olan pamuk çekirdeğinin fiyatının aynı oranda artmadığına dikkat çekerek, artan küsbe fiyatları nedeniyle bazı fabrikaların yüksek oranda karlar sağladığına işaret etmektedir. Uran, raporda durumu şöyle açıklamaktadır: "*çünkü çigitin, hükümetce küche gibi ihracına müsaade edilmemiş olmasına ilaveten alıcı dört fabrikanın da denildiğine göre derhal bir tröst teşkil edivermiş olması fiyatların beklenen yükselişine sun'ı bir engel olmuştur*". (BCA, 30-1-0-0/42-249-15, 1946) Uran'ın raporu bölgede sanayi ve sanayici gelişirken çiftçi ve tarımın aleyhine olan olayları tespit eden bir örnektir.

⁶ BCA'da tarama özetlerinde Hilmi Uran'ın ismi bu belge de dahil olmak üzere pek çok belgede Hilmi Uzan olarak yazılmıştır.

1950 Seçimlerinde seçim sisteminin değişimi mevzusu tartışmaların erken başlamasına neden oldu. 1950 Seçimleri gerçek bir rekabetin eşit şartlarda gerçekleştiği ilk seçim olarak değerlendirilebilir. Seçim kararı bu dönemde CHP Genel Başkan Vekili görevinde bulunan Hilmi Uran'ın 21 Mart 1950'de toplanan CHP Parti Meclisi Grubu'nda seçimlerin yenilenmesine ilişkin teklifi üzerine alınmıştır. (Uyar, 2014: 71)

CHP, 1950 seçimlerinde İnönü'ye ve dış tehditlere vurgu yaparak oy istemiştir. 27 Nisan 1950'de yayınlanan CHP Seçim Beyannamesi'nin 1946 Seçimlerinde kullanılan yaklaşıma göre dili değişmiş ve ön plana çıkardığı meselelerde kısmi bir değişiklik yaşanmıştı. Bu beyanname *"En Başta Köylü ve Çiftçi"*, *"Doğu Kalkınması"* gibi yeni bir yaklaşımla oluşturulan başlıkların yanı sıra içeriğindeki yaklaşımın değiştiğini gördüğümüz *"Sosyal Tesanüdü Kuvvetlendireceğiz"*, *"Bizim Devletçiliğimiz ve Özel Teşebbüs"* gibi bölümleri de içermektedir. (Uyar, 2014: 73-75) CHP'nin, işçilerin durumu ve talepleri ile daha fazla ilgilenmeye başlaması söz konusuydu.

DP ise 1950 Seçimleri öncesinde en fazla 1946 Seçimlerinde yaşanan yolsuzlukların tekrar etmemesi gerektiği üzerinde durdu. Seçimlerin huzur ve güvenlik içinde yapılması gerektiği; seçim güvenliği konusunda tereddüt oluşması halinde DP'nin seçimlere girmeyebileceği belirtiliyordu. Uyar, DP'nin seçimlere girmeme hususunu bir tehdit olarak dile getirdiği ve seçim güvenliğinin sağlanması konusunda iktidara gözdağı verildiği görüşündedir. (2014: 84) DP, 1950 seçim çalışmalarını Ege'den başlatmıştır. Ege, DP'nin kendisini en güçlü gördüğü bölgedir. DP'nin güçlü olduğu iller arasında Adana ve Mersin de sayılmaktadır. Nitekim Celal Bayar, Adnan Menderes, Fevzi Lütfü Karaoğmanoğlu, Cihad Baban ve Remzi Oğuz Arık, 5 Mart 1950'de Adana'ya giderek Adana İl Kongresi'ne katılmışlardı. DP'lileri getiren uçağın havaalanından itibaren büyük bir kalabalık ile karşılandığı Muhip Dranas tarafından şiirsel bir tasvir ile Zafer Gazetesi'nde aktarılmıştır. Dranas: *"... Bende bir merak, acaba hakikaten Adana'ya mı geldik? Şüphesiz sebebi malum: Sayın Hilmi Uran, "Adana, CHP'nin fethedilemez kalesidir" dememiş miydi? Bu ne biçim kale? (...) Eğer Halk Partisinin bütün kaleleri Adana gibiyse vay haline!"* diyerek CHP ve Hilmi Uran'a gönderme yapmaktadır. Bayar'ın konuşması için kürsüye kalabalık nedeniyle ancak eller üstünde taşınarak ulaştırılabildiğini ve Bayar'ın konuşması sonrasında 15 yaşında bir işçi çocuğunun dertlerini dinleyip ilgi ile not almasını aktarmaktadır. Dranas yazısını *"Halk Partisinin sözüm ona kalesine geldik, Demokrat Partinin kaynar kazanını bulduk. İşte Adana..."* diye bitirmektedir. (Dranas, Zafer, 6 Mart 1950) Bayar, Menderes, Karaoğmanoğlu ve Baban; Kongre'de birer konuşma yapmışlardır. (Zafer, 6 Mart 1950) Konuşmaların tamamı; seçim hürriyetinin sağlanması ve milletin dertlerini dinleyen DP'nin kati suretle 1950 Seçimlerini kazanacağına yoğunlaşmaktadır. (Ayhan, Zafer Gazetesi, 6 Mart 1950) Bayar konuşmasına 1946

seçimlerinde DP namına seçim kampanyasına Adana'dan başladığını hatırlatarak başlamış, konuşmasında seçim kampanyası başlamadığı için bir propaganda nutku söylemeyeceğini belirtmekle birlikte “O *Büyük Güne Hazır mısınız?*” diye sorarak seçim günü için vurgu yapmıştır. (Binleri Aşkın Adanalı Demokratın Çoşkun Tezahuratları Arasında C. Bayar Mühim Bir Nutuk Söyledi, Zafer, 6 Mart 1950) Bayar'ın konuşması 2 Nisan 1950'de İnönü'nün Adana Halkevi'nde verdiği Seçim Söylevi ile karşılaştırıldığında çok daha fazla Adana'ya ve bölgeye yönelik bir konuşmadır. DP, Adana'da güçlü olduğunun bilinciyle özel bir önem vermiş görünmektedir. İnönü, 2 Nisan'daki konuşmasında daha genel konuşmuş, CHP'ye yöneltilen iddialara 12 Temmuz Beyannamesi'ni örnek göstererek cevap vermiştir. İnönü'nün konuşması mesafeli, genel siyasetten ayrı ve üstün bir konumda bulunan bir liderin konuşması şeklindedir ve basitçe “*Yeni seçimde Adanalılara başarılar dilerim.*” diyerek bitirmiştir. (İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri 1944-1950 (29.12.1944- 28.05.1950), 2003: 231)

1950 Seçimlerinde Adana'da katılım oranı yüzde 89,5 olmuştur. DP oyların yüzde 53,1'ini alırken CHP Oyların %45'ini almıştır. Liste Usulü Çoğunluk Sistemi nedeniyle 11 milletvekilinin tamamını DP çıkarmıştır. (1950-1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları, YSK, 2024) Adana'daki bu sonuçlar ile CHP'deki pek çok önemli isim Meclis dışı kaldı. Bu CHP'de belirgin bir bunalımı ve değişimi başlattı. (Uyar, 2017)

Demokrat Parti Dönemi'nde Çukurova'da Sosyal ve Ekonomik Yapı ve Çalışma İlişkileri

DP'nin muhalefetteyken savunduğu fikir ve argümanlarda özellikle işçilere ve grev hakkına yaklaşımda iktidardayken bir değişim yaşanmıştır. Muhalefette grev hakkını savunan DP, iktidarında grev hakkından bahsetmez ve sendikal örgütlenmelerin engellenmesi için hukuki boşlukları kullanır olmuştur.

DP'nin tarım politikalarına ilişkin söylemleri nedeniyle 1946-1950 yılları arasında köylüler ve kırsal kesimde desteği sürekli artmıştı. (Oktar ve Varlı, 2010: 12) DP'nin iktidarında da kırsal kesimle kurduğu iletişim ve etkileşim devam etti. Marshall yardımları tarımda makineleşmeyi arttırdı ve tarımda makineleşme Çukurova'daki sosyal ve ekonomik değişimin başlıca faktörü oldu. 1950-1954 arasında kalkınma hızının artışının yarattığı genel ekonomik koşullar tarıma dayalı ekonomisi olan Çukurova'da ekonomik büyüme yaratmıştı. Çukurova'nın ekonomik büyümesinde Kore Savaşı'nın pamuk ihtiyacını arttırmasında etkisi vardı. DP, iktidarında pamuk politikalarını ihracat arttırmaya yönelik olarak belirledi ve dokuma sanayine önemli oranda katkı yaptı. Bu sanayi yatırımları başta Çukurova ve Ege bölgesine yapıldı. Adana ve İzmir öne çıktı. (Yurtoğlu, 2021: 324) Kalkınma hızı artmasına rağmen denk bütçe yaklaşımının terk edilmiş olmasında etkisi ile 1954 sonrasında enflasyon yükseldi. Yatırımların devamı konusunda sorunlar yaşanmaya başladı. (Coşar, 2005: 34)

DP, 1951-1954 arasında Çukurova'da önemli yatırımlar yapmıştı. 1951'de BOSSA Fabrikası'nın temelleri atılmış, 1953'te basma ve iplik kısmı 1954'de bez kısmı faaliyete geçmişti. 1951 yılı en fazla yatırımın yapıldığı yıldır. 1951'de Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası, Paktaş Pamuklu Dokuma Fabrikası ve Pamuk Ticaret ve Sanayi T.A.Ş. yatırımları yapıldı. 1952'de Güney Sanayii Mensucat Fabrikası ve Güney Sanayi ve Ticaret İşletmeleri T.A.O, 1953'te Adana Tuğla ve Kiremit Fabrikası ile Akdeniz Nebati Yağlar ve Tekstil Fabrikası, 1954'te Özbucak İplik ve Dokuma Fabrikası, 1955 Çimento Fabrikası, 1956 Amyant ve Atermit Fabrikası ve 1957 Adana Şeker Fabrikası⁷ yatırımları yapıldı. (Yurt Ansiklopedisi, 1981; Yurtoğlu, 2021; Özcanlı, 2008) Adana'da 1955 yılında pamuk üreticisini ve dokuma sanayini desteklemek amacıyla özel bir banka olarak Pamukbank kuruldu⁸. (Keskin vd. 2009: 39)

1950-54 yılları arasında Türk-İş yeni kurulmuştu ve ABD hükümetinin dış yardım ve askeri olmayan güvenlik programlarından sorumlu olan kurumu Uluslararası İşbirliği İdaresi (ICA), NATO ve Avrupa Bölgesel Örgütleri Misyonu'nun (USRO) katkılarıyla Avrupa'da gelişmekte olan ülkelerde eğitim faaliyetlerinde bulunuyordu. Türk-İş'in sendikacı eğitimleri önemli oranda ICA tarafından desteklenmişti. Bu yardımlar ve Türk-İş bünyesinden 35 işçinin ABD'de eğitime gitmesi sendikalar arasında tartışmalara neden oldu. (Gece Postası, 26 Ekim 1952)⁹ Türk-İş'e bağlı sendikaların lider kadrolarının yetişmesinde rol oynadı. (Binat, 1966; Asutay, 1961) 1967'de AID yardımlarının Türk-İş politikalarının belirlenmesinde etkili olduğu tartışmaları Devrimci İşçi Sendikaları'nın (DİSK) kuruluş gerekçeleri arasında yer aldı.

⁷ 1957'de temeli atılmış, yüksek krediler harcanmasına rağmen tamamlanamamıştır. Yassıada yargılamalarında en önemli yolsuzluk dosyalarından biri Adana Şeker Fabrikasına ait olandır.

⁸ Pamukbank, aktif büyüklük açısından önde gelen bankalardan biri olmasına rağmen 2001 yılında TMSF'ye devredilmiş ve 2004 yılında Halk Bankası ile birleştirilmiştir.

⁹ ICA'nın tüm işlevleri 1961'de Uluslararası Kalkınma Ajansı'na (AID) devredildi. 1962 yılında AID'in Türkiye'de başlattığı ve 1965 yılına kadar sürmesi planlanan yeni bir eğitim programı sendikacılar arasında şiddetli tartışmalara neden oldu. 1962 yılında İcra Heyeti'nin Mümessiller Heyetine sunduğu raporda AID yardımları ile yapılan eğitimlerin ICA yardımları ile yapılan eğitimlerden daha fazla tartışma yaratmasının nedenlerinden birinin ipucu bulunmaktadır. Raporda, ICA'nın yardımları Çalışma Bakanlığı İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü aracılığıyla yaptığı; Türk-İş İcra Heyeti'nin ICA yöneticileri ile yaptığı görüşmelerde bu yardımların doğrudan doğruya Türk-İş aracılığı ile olmasını başardıkları açıklanmaktadır. (Türk-İş İcra Heyetinin Mümessiller Meclisine Sunduğu Rapor (15 Ocak 1962): 263) 1967'e kadar Türk-İş bünyesinden işçilerin ABD'de eğitim alması devam etti.

1954 sonrasında ekonomik büyümenin yavaşlaması, Kore Savaşı'nın bitişi ile dış ticaret koşullarının değişimi sanayi yatırımlarını olumsuz etkiledi. Pamuk ihtiyacı azalmıştı. 1957'de pamuk üreticisini desteklemek için pamuk taban fiyatları yükseltildi. Ancak tarım makinalarında başta traktör lastiği olmak üzere yedek parça sıkıntısı başladı. Sorunları tartışmak üzere 1957'de Adana'da Teknik Ziraat Kongresi toplandı. Yedek parça sıkıntısı yanında şiddetli tartışılan asıl konu ise tarım işçilerinin durumu ve tarım işçilerine ödenecek asgari bir ücretin belirlenmemesinin yarattığı sıkıntılar oldu. İşçiler ve çiftçiler arasında sürekli çıkan ücret tartışmalarının üretimi olumsuz etkilediği belirtildi. İşçilerin en öncelikli talebi hükümet tarafından tarım işçilerine yönelik taban ücretlerin belirlenmesi idi. (Yeni Adana, 22 Ocak 1957)

Yıldırım Koç, DP'nin işçilere yaklaşımının pek çok sendikacı ve işçi tarafından "*adam yerine konmak*" olarak tanımlandığını belirtmektedir. (1999) Eroğul ise DP'nin sendikaların örgütlenmelerini yavaşlatmak için toplu iş ilişkileri düzeninden yana değil bireysel iş ilişkilerinden yana politika belirlediğini belirtmektedir. (s. 131-133) Muhalefet döneminde DP'nin sendika ve işçilere yaklaşımı sorunları dinleyen ve seslendiren bir tarzdadır. DP, muhalefette iktidarında grev hakkını tanıyacağını vaatetmektedir. Bayar, 1950 seçimleri öncesinde işçilerin güçlü olduğu bir diğer il olan İzmir'de yaptığı konuşmada DP'nin işçilere yönelik sendika ve grev hakkı konusundaki görüşleri nedeniyle CHP'nin telaşa kapılarak 1946 düzenlemesini aceleyle yaptığını dile getirmiştir. (Cumhuriyet, 10 Mayıs 1950) Bayar, sendikaların varlığını yasal kılan ve işçiler açısından önemli 1946'daki düzenlemeyi DP'ye bağlamaktadır. DP, grev hakkını tanıyacağı vaadine rağmen 1950-54 arasında grev hakkını tanımadığı gibi sendikaların statülerini iyileştirecek yasal düzenlemelerde de bulunmamış; 1954 seçim beyannamesinde tekrar grev hakkına geniş bir yer ayırarak tanıyacağı vaadinde bulunmuştur. (Gece Postası, 2 Kasım 1953; Zafer, 20 Nisan 1954)

1954-1957 arasında DP'nin komünizmle mücadele argümanı artmış ve "*milli sendikacılık*", "*vatanperver Türk işçisi*" söylemleri oluşmuştur. 1955 sonrasında sendikalar üzerinde valilikler eliyle baskı kurulmuştur. 1956 Aralık ayında sendikalar kanununun boşluklarından faydalanarak çatışma yaşadığı İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ni, Güney İşçi Sendikaları Birliği'ni, Çukurova İşçi Sendikaları Birliği'ni, Sakarya İşçi Sendikaları Birliği'ni, Ankara İşçi Sendikaları Birliği'ni, Bursa İşçi Sendikaları Birliği'ni ve Marmara İşçi Sendikaları Birliği'ni kapatmıştır. (Mahiroğulları, 2005: 119; Sülker, 1975: 108) 1957 sonrasında ekonomik durumdaki kötüleşme, sendikaların kuruluşlarının tamamlanması ve sendika sayısının artması hem siyasal ortamda hem de çalışma ilişkilerinde gerilimi arttırdı.

1958-1959 arasında DP'nin tutumundan cesaret alarak ve iktidarla olan yakınlıklarına güvenerek işveren davranışlarının daha kötü bir hale gediği Fahri

Karakaya tarafından anlatılmaktadır. Karakaya, işverenlerin ve fabrika yöneticilerinin her zaman sendikacıları gözetlediğini, fabrikaya giriş çıkışlarını engellediğini anlatmaktadır. Özellikle Milli Mensucat Fabrikası'nın o dönemki sahibi Nuri Has ve BOSSA fabrikasının %50 ortağı Kemal Pekün, sendikacılar üzerinde en fazla baskıyı kuran işverenlerdir. Karakaya, Nuri Has'ın yaptıkları bir toplantı sonrası kendilerini çağırdığını, görüştüklerini ve işçilerin kanunların uygulanması istekleri karşısında odasında bulunan kasayı göstererek *"Hükümette burda, kanunda burda"* dediğini aktarmaktadır. (Koç, 1999:57) Pekün ise aynı zamanda DP Adana İl Başkanı'dır. Karakaya, Milli Mensucat Fabrikası'nda çalışma saatini 12 saatten kanuni sınır olan 8 saate çekmek için yaptıkları girişimler nedeniyle Has'ın Mahmut Canberk başkanlığında Milli Mensucat Sanat İşçileri Sendikası adıyla bir sarı sendika kurdurttuğunu aktarmaktadır. Karakaya, sarı sendika olarak nitelediği Milli Mensucat Sanat İşçileri Sendikası'nın Milli Mensucat Fabrikası'nda çoğunluğa sahip olduğunu ve 1970 yılına kadar varlığını sürdürdüğünü belirtmiştir. (Koç, 1999: 55-57)

Hasan Özgüneş'in de İşçi Haberleri'nin 18 Eylül 1953 tarihli 18.sayısında "Çukurova Sendikacılığının Yedi Senelik Tarihçesi" başlıklı makalesinde Çukurova işverenlerine ilişkin yazdıkları, Karakaya'nın anlatımı ile örtüşmektedir: *"Tek kelime ile Çukurova işçisinin hayatı Ortaçağ esirlerine benziyordu. Sendikalar kurulduktan sonra, işverenleri bu alışkanlıklardan vaz geçirmek için yaptığımız mücadele pek çetin oldu. O tarihteki hükümet makamlarını işgal eden vazîfeli memurlardaki sosyal anlayışın da pek geri olması bizim bu mücadelemizi büsbütün güçleştiriyordu. Zaman geldi; bir çok sendikacılar işten kovuldu (...) zaman geçti, halk efkarında sosyal anlayış değişti (...) İşçi diine nazaran sendikaların sayesinde daha iyi bir hayat seviyesine ulaştı."*

1946-1963 döneminde işçiler açısından Çukurova'nın en önemli sorunu tarım işçilerinin çalışma koşulları ve ücretler olmuştur. Fabrika işçilerinin durumu sabit bir gelir söz konusu olduğundan daha iyiydi. Ancak tarım işçilerinin sürekli çalışması durumu söz konusu değildi. Mevsimlik işçilik çapalama dönemlerinde yaz tutulması ve kış tutulması şeklindeydi ve çapalama dönemlerinde Çukurova'nın gelen mevsimlik işçiler ile nüfusu artıyor, işçilerin olumsuz koşullarda barınması söz konusu oluyordu. Mevsimlik işçilerin çalıştıkları süre boyunca yeme içmelerini ve barınmalarını çiftlik sahipleri karşılamaktaydı. Mevsimlik işçilere ücret olarak genellikle topladıkları ürünün yüzde 5'i verilirdi. İşçi ücret olarak aldığı ürün payını, genellikle kendisine işi bulan elciye satar ve elcide kendi iş bulma komisyonunu keserek ödeme yapardı. Mevsimlik işçi, ücretini para olarak istediğinde ise yeme içme masraflarını kendi karşılamak zorunda kalırdı. Yerli işçiler (Çukurova köylüsü) ise genellikle ailece pamuk toplama işinde çalışırdı ve onlarda ücretlerini ürün olarak 10-11 çeki de 1 çeki koza şeklinde alırdı. Yerli işçiler mısır işinde ücretleri para olarak (günde ortalama 150 kuruş) alırlardı ancak mısır işi azdı ve işgücü açığı

pamuk işinde fazlaydı. (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 84) Yıldırım Koç, bu dönemde Çukurova'da pamuk hasadı zamanı işçi bulma güçlüğü nedeniyle sanayide çalışan işçilerin önemli bir bölümünün hasat zamanı fabrikadaki işlerinden ayrılarak toplama işinde çalıştığını, fabrikaların makine kapattıklarını, hasat bitince de işçilerin fabrikadaki işlerine döndüklerini aktarmaktadır. (Koç, 1999:52)

Mevsimlik ve yerli, Çukurova'daki tüm tarım işçilerinin ortak sorunu ise elcilerdi. Elciler (dayılar) işi bulan, çalışma düzeninden sorumlu olan araçlardı. İşçiler, doğrudan çiftlik sahibi ile görüşemezdi. İşçiler bu araçlara komisyon ödedikleri gibi sıklıkla da borçlanmaktaydılar. Bu nedenle işçiler, tarımda özellikle pamuk işçiliğinde bir asgari ücretin belirlenmesini ve ücret ödemelerinin para olarak yapılmasını talep etmekteydiler. 1953'te Çalışma Bakanı Samet Ağaoğlu, asgari ücret sorunlarının tespit edildiğini ve asgari ücret belirleme sisteminde değişiklik yapılacağını açıklamasına rağmen bu sürede tarım işçilerine yönelik bir asgari ücret düzenlemesi yapılmadı. (Makal, 2001: 134-135)

Çalışma koşulları, ücret ve elcilik geleneği sorunlarının yanı sıra bir diğer şikâyet konusu da iş kanununda belirlenmiş olan haftalık 48 saatlik çalışma süre sınırına çiftlik sahipleri tarafından uyulmamasıydı. (Makal, 2001: 134) Sağlıksız çalışma koşulları tarım işçileri arasında ciddi sağlık sorunlarına neden olmaktaydı. Çukurova işçileri 1951'de Asri Sinema'da yapılan Sendikalar Birliği toplantısından itibaren bir işçi hastanesi talep etmekteydiler. (Yeni Adana, 15 Ocak 1951) Bu talep dönem boyunca dile getirildi. Zafer Gazetesi'nde 18 Ekim 1957 tarihli bir haberde Tarsus'da 305 yataklı işçi hastanesinin temelini dün atıldığı haberi yayınlanmasına rağmen Adana'da SSK Bölge Hastanesi'nin temelleri 1963 yılında atılabildi ve ancak 1973 yılında 225 yatak kapasitesi ile hizmete girdi. (Zafer, 18 Ekim 1957; Adana Çukurova Dr. Aşkın Tüfekçi Devlet Hastanesi, 2024)

DP döneminde Çukurova'da sendikalar üzerinde yoğun baskı olduğu anlaşılmaktadır. DP bu baskı ortamının oluşturulmasında hem valilik ve emniyet güçlerini hem de maddi konularla sıkı bağlantı içinde oldukları işverenleri kullanmıştır. Bu baskının özellikle 1958 sonrası artması, emniyette sendikacıların dövülmesi işçiler arasında ters tepmiştir. (Koç, 1999: 56) Çukurova'da bir işçi direnişi olmamasına rağmen sendikacıların mücadelesi örgütlülüğü ve kısmi kazanımları sağlamıştır.

27 Mayıs Etkisinde Sendikalar ve Türkiye İşçi Partisi (1960-1963)

27 Mayıs 1960'da askeri darbenin gerçekleşmesinden sonra 28 Mayıs'ta Türk-İş İdare Heyeti üyeleri, DP hükümetine bağlılık telgrafi çeken genel başkan Nuri Beşer'in istifa etmesi için aralarında imza toplamışlardı ve İdare Heyeti 13 Haziran 1960'da olağanüstü toplantıya çağrıldı. 3 Haziran'da Nuri Beşer istifa etti. 13 Haziran'daki toplantıda İdare Heyeti genel başkanın istifasını kabul etti ve ana nizamnameye aykırı davranmaktan Haysiyet Divanı'na sevkine karar verdi. 18

Haziran’da toplanan Haysiyet Divanı oybirliği ile suçu sabit görerek Nuri Beşer’i Türk-iş’ten ihraç etti. (Türk-iş 4. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (1960): 216) İhraç ve istifalar ile eksilen İcra Heyeti’nin İdare Heyeti’nden takviye edilmesi ile genel kurula kadar icra heyetinin 4 kişiye yükseltilmesine, İdare Heyeti içinden iki başkan vekili ve bir genel sekreterin icra heyetine girmesine karar verildi. (Türk-iş 4. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (1960): 216-217) Bu kararlar doğrultusunda genel başkan vekilleri Seyfi Demirsoy ve Celal Beyaz, Genel Sekreter İsmail Aras, İdare Heyeti üyeleri Burhanettin Asutay, İbrahim Denizcier, Sabri Tıgılı, Rıza Güven, Ahmet Aras ve Dervişe Koç olarak seçilmiştir. (Türk-iş 4. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (1960): 221) Yeni İcra Heyeti’nin sendika muhtariyeti ve grev hürriyeti elde etmek için çalışacağı ifade edilmektedir. (Türk-iş 4. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (1960): 216-217)

4. Genel Kurula sunulan çalışma raporu, DP döneminde hükümetle olan gerilimin 1954 Haziran ayında BİT’in Cenevre toplantısına gidecek delegenin Türk-iş’e sorulmadan gönderilmesine konfederasyonun yaptığı itiraz ile başladığı tespitinde bulunur. (Türk-iş 4. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (1960): 214) Rapor 1954 yılından sonra hükümetin Türk-iş’in kapatılmasına çalıştığı, bu gerçekleşmeyince 1956’da mahalli birlikleri kapatmak üzere harekete geçerek siyasi bir kararla kapattığını aktarmaktadır. Hükümet, *“konfederasyonun idari organlarına gelen ehliyetsiz başkan ve partili mesai arkadaşlarını”* sendika hürriyetinin olmadığı ortamda *“bir gölge gibi”* konfederasyonun başında tutmuştur. Onlarla mücadele eden *“fedakar sendikacılar”* Türk-iş’i sarı sendika olma durumuna düşmekten kurtarmışlardır. (Türk-iş 4. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (1960): 215)

Türk-iş, 4. Genel Kurulu ise 19-21 Kasım 1960’da gerçekleşti. Genel başkanlığa Seyfi Demirsoy, genel sekreterliğe Halil Tunç seçildi. 4. Genel Kurul, Türk-iş ve sendikacılık için yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. Seyfi Demirsoy ve Halil Tunç, uzun yıllar Türk-iş yönetiminin en önemli iki ismi olmuştur.

Milli Birlik Komitesi’nin sendikacılığa ilişkin ilk icraatı Türk-iş’in Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Birliği’ne katılmasına izin vermektir. MBK’nin Çalışma Bakanı olarak Cahit Talas’ı ataması olumlu karşılanmış ve Türk-iş MBK’ne bir rapor hazırlayarak sunmuştur. Rapor’da DP döneminde kapatılan sendikaların yeniden açılması, sendika hürriyeti, grev ve toplu pazarlık hakkının verilmesi ile işsizlik sigortasının kurulması ve Sosyal Sigortalar Kurumu’nun ıslahı gibi istekler yer almıştır. (Ağralı, s.91)

Türk-iş ayrıca 1961 Anayasası'nın hazırlanması için toplanan Kurucu Meclis'e katılacak 6 işçi temsilcisini mevcut üye sendikaların katıldığı bir toplantıda oylama yaparak belirlemiştir¹⁰. (Ağralı, s. 103)

MBK'nin işçileri dinleyen tavrı koalisyon hükümetleri döneminde de hükümet tavrında devam etmiştir. İşçilere karşı 1961 Anayasası'nın etkisi ile felsefe değişikliği yaşanmıştır. İlk olarak Türkiye'de toplan 3. Çalışma Meclisi Ocak 1962'de toplanmıştır. (Öncü, 23 Ocak 1962) Çalışma Meclisi'nden 7 ay sonra da 9 Ağustos 1962'de Türk-iş ile hükümet temsilcileri arasında sorunların, istek ve ihtiyaçların konuşulduğu bir toplantı yapılmış, toplantı 18-19 Eylül 1962'de tekrarlanmış, gündemin tamamlanmayan kısımları konuşulmuştur. (Türk-iş ile Hükümet Temsilcilikleri Arasında Yapılan Görüşme Tutanağı (9.08.1962): 307, 332) Hükümetin işçileri dinlediği, Türk-iş aracılığı ile işçilerin, kendilerini yakından ilgilendiren yasal düzenlemelerde söz sahibi olduğu ve işçi sorunlarının çözümünün birlikte tartışıldığı bir süreç yaşanmıştır.

27 Mayıs sonrasında siyaseti ve sendikaları etkileyen en önemli unsurlardan biri Türkiye İşçi Partisi'nin 13 Şubat 1961'de 12 sendikacı tarafından kurulmasıdır¹¹. TİP, İİSB üyesi olan, çoğunlukla özel sektörde çalışan, genelde CHP'ye yakınlık duymayan ve partilerüstü sendikacılığı eleştiren bir grup sendikacının koalisyonu olarak ortaya çıkmıştır¹². (Ünsal, 2002: 78) TİP'in kuruluş hazırlıklarında Türk-iş ile yakın bağlantıda olacağı ve yüksek bir işbirliği sağlanacağı umuluyordu. Ancak Türk-iş Temsilciler Meclisi, Genel Sekreter Halil Tunç'un "ağır basması" ile ortak bir bildiri yayınlayarak işbirliğini kabul etmedi. Türk-iş, ileride bir Çalışanlar Partisi kurma girişiminde bulundu ancak bu girişim başarısız oldu. (Ünsal, 2002:80)

TİP'in ilk genel başkanı İİSB Başkanı Avni Erakalın oldu. İlk anda Türk-iş'ten bekledikleri destek gelmeyince mesafeli davrandıkları aydınlar ile temaslar başladı. Parti programının hazırlanması meselesi dışında, parti kurucularının 1961 seçimlerine katılmak için bir örgütlenme sorunları vardı. Bir kaç il merkezi dışında

¹⁰ Bu İsimler: Ömer Karahasan, İsmail İnan, Feridun Şakir Ögünç, Kerim Akyüz, Bahir Ersoy, Tekin Çullu'dur.

¹¹ TİP'in kurucuları: Kemal Türkler (Maden-iş Genel Başkanı), Avni Erakalın (İİSB Başkanı), Şaban Yıldız (İİSB Genel Sekreteri), İbrahim Güzelce (İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Sekreteri), Rıza Kuas (Lastik-iş Genel Başkanı), Kemal Nebioğlu (Oleyis Sendikası Üyesi), Hüseyin Uslubaş (İstanbul Yaprak Tütün İşçileri Sendikası Başkanı), Salih Özkarabay (İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası Başkanı), İbrahim Denizcier (Müskirat İşçileri Sendikası Federasyonu Başkanı), Adnan Arkın (İİSB İcra Heyeti Üyesi), Ahmet Muşlu (Türkiye Çikolata Sanayii İşçileri Sendikası), Saffet Göksüzoğlu (İlaç ve Kimya İşçileri Sendikası Başkanı).

¹² Artun Ünsal, TİP'in kuruluş hazırlıklarında bu çok farklı isimlerin ortak bir paydada bir araya gelme sürecini anlatmaktadır. (s. 78- 82)

parti örgütlenememişti. En az 15 ilde örgütlenme şartını yerine getiremediği için TİP, Ekim 1961 seçimlerine katılamadı. Ocak 1962’de kurucuları arasında görüş ayrılıkları belirginleşti, dışa açılma ve yeni lider arayışlarının sonucunda Mehmet Ali Aybar, TİP genel başkanlığını kabul etti. (Ünsal, 2002:83-95) TİP, Aybar genel başkanlığında önemli bir hareketlilik yarattı.

TİP’in kurucuları Türk-İş bünyesinden gelmelerine karşın Türk-İş’ten destek görmediler. Ünsal’a göre işçi sınıfının tek sözcüsü olma ayrıcalığını yitirmekten korkan Türk-İş’in siyasallaşan işçi hareketlerine ilgisiz kalması doğaldı. (s.261) Türk-İş, kuruluşundan bu yana partilerüstü bir politika benimseyerek iktidarla işbirliği çerçevesinde isteklerini elde etmeyi ummaktaydı. Oysa kurulduğu günden itibaren siyaset içinde yer almış, CHP’li ve DP’li sendikacılar birbirlerini rakip görerek Türk-İş içinde çatışmış, milletvekili adayı olmuş, genelde seçilmesi güç sıralardan aday olan sendikacılar seçilemeyince yine sendikalarında ve Türk-İş içinde çalışmaya devam etmişti. Nuri Beşer’in tüm konuşma ve demeçleride Türk-İş içinde siyasetin yerini gösterir örnekler olarak değerlendirilebilir. 1960’lı yıllarda DP’nin yerini Adalet Partisi’nin (AP) almasının yanı sıra TİP’te bir etken olarak eklenmiş oluyordu.

Türk-İş, TİP’i dolaylı yoldan komünistlikle suçluyordu, TİP’te Türk-İş’i “eyyamcılıkla”. (Ünsal, 2002: 262) Aradaki çatışma 1965 seçimlerinden sonra TİP’in TBMM’ne girişi ile daha da arttı. Devrimci İşçi Sendikaları’nın (DİSK) 1967 yılındaki kuruluşu ise hem Türk-İş’in tavrında hem de TİP’in sendikalarla ilişkilerinde yeni bir değişken oldu.

Çukurova’da Sendikalar ve Güney İşçi Sendikaları Federasyonu (Güney-İş)

Çukurova’da Sendikaların Kuruluşu

Çukurova’da ilk sendikal örgütlenmeler 1946 Sendikacılığı dahilinde kurulmuştu. Rasih Nuri İleri “1946 Sendikacılığı” makalesinde “Milli Tıp” yani işkolu sendika modelinin TKP (Türkiye Komünist Partisi) ile TSEKP (Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi) ile TSP (Türkiye Sosyalist Partisi) etkisi altında kurulan sendikalarca benimsendiğini, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Adana birliklerinin bu modele göre kuruluşunu aktarmaktadır. İleri, makalesinde TSEKP ve TKP öncülüğünde kurulan sendika modelini tabandan yukarı örgütlenme modeli olarak tanımlamakta ve Ferit Kalmuk’un kurduğu İstanbul Sendikalar Birliği’nde ilk kez tatbik edildiğini belirtmektedir. Modele göre bir şehirde üç işkolu sendikası kurulduktan sonra bu sendikalar birleşerek federasyonlar oluşturacaklardı. İleri, 16 işkolu federasyonunun kurulmasının planlandığını belirtmektedir. İleri, Adana

Sendikalar Birliği’ni Çukurova’da kurulan ilk sendika birliği olarak tanımlamaktadır. İleri, aynı zamanda Adana Sendikalar Birliği’nin başkanlığını yaptığından 9 Aralık 1946’da 4 üye sendika ile kuruluşunun gerçekleştiğini belirtmesi önemlidir. Adana Sendikalar Birliği’nin 4 üyesi, Hasan Özgüneş’in başkanlığını yaptığı Adana İplik ve Dokuma İşçileri Sendikası, Adana İnşaat İşçileri Sendikası, Adana Terziler Sendikası ve Adana Deri İşçileri Sendikası’dır. (İleri, Vatan, 26 Ocak 1978) İleri, *Kırklı Yıllar*’ın 4. Cildinde TKP Davası’nda Adana İplik ve Dokuma İşçileri Sendikası başkanı Hasan Özgüneş için şunları yazmaktadır: “(...) *Hasan Özgüneş, ateş gibi bir delikanlıydı. Sendikalar kapandığında bir dönüş yaptı ve merkezi muhafaza edebildi, sonraları CHP’ye kaydoldu...*” (İleri, 2003:20) Komünist düşünceden komünizm karşıtlığına (Özgüneş, İşçi Haberleri, 2 Ekim 1953) ve merkeze doğru siyasi fikirleri değişen Özgüneş, 1957 ve 1961 seçimlerinde CHP’den Bursa Milletvekili adayı oldu. (Çelik, 2010: 224, 478) 1957 seçimlerinde Bursa’da Celal Bayar’a karşı yarışıyor olması 1957’den sonra sık sık gözaltına alınmasının nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. (Koç,1999: 56)

Hasan Özgüneş’in genel başkanlığında Güney-iş genel sekreteri olarak çalışan Fahri Karakaya’da Özgüneş hakkında şunları söylemektedir: “*Hasan Özgüneş yigüt, mert, namuslu bir insandı. Arnavut göçmeniydi. Sümerbank Beş’de dokuma ustasıydı. 1946 yılında sendika kurma çalışmaları nedeniyle işten atıldı. Ancak 19 Eylül 1946 tarihinde Sümerbank ve Milli Mensucat İşçileri Sendikası’nın kurulmasına öncülük etti. O yıllarda ön planda olan işçiler, Nusret Anafarta ve Sümerbank’ta vater ustası Ekrem Özkılıç’tı.*” (Koç, 1999: 53)

1946’da Adana İplik ve Dokuma Fabrikaları İşçileri Sendikası, Hasan Özgüneş, Nadir Kanaç, Ali Tokmak ve Halim Türkmen tarafından kurulmuştu. Adana İnşaat İşçileri Sendikası ise Cabbar Arlıdağ, Beşir Bayraktar, Emin Sami Ürkmez, İsmet Gökçe, Cumali Ünverdi, Bekir Abucak, Mahmut Kılınç, Zeynel Sönmez, Ferhad Tekin, Haşim Demrelli ve Süleyman Bayraktar tarafından kuruldu (İşçi Haberleri, sayı: 18, 18 Eylül 1953; Akkaya, 1997: 187) Adana İnşaat İşçileri Sendikası 1963 yılına kadar varlığını korudu. Adana İplik ve Dokuma Fabrikaları İşçileri Sendikası ise kısa sürede kapandı. Hasan Özgüneş, 1946 sendikacılarının önemli isimlerinden biri olarak kabul edilir.

1947 yılı Mart ayında ise Nusret Anafarta, Adana Milli Mensucat Fabrikası İplik ve Dokuma İşçileri Sendikası’nı kurdu. 1948 yılına kadar güçlkle ayakta kalan sendika, 1948 yılında Nusret Anafarta, idare heyetinden Hüseyin Albaş, Salih Karaaslan, Recep ve Niyazi Solmaz’ın Adana Milli Mensucat Fabrikası’ndaki işlerine son verildi. (Hürbilek, 24 Temmuz 1948) Ağustos 1947’de ise Adana Sümerbank Fabrikası İplik ve Dokuma İşçileri Sendikası kuruldu. (Akkaya, 1997, s. 188). Özgüneş, 1948 yılında kurulan Çukurova İçel Mensucat Fabrikası İşçileri Sendikası’nın aynı yıl Sümerbank Mensucat Fabrikası İşçileri Sendikası’na

dönüştüğü genel kurulda bu sendikaya başkan seçildi. Çukurova'da sendikacılığın gelişimi ağırlıklı olarak dokuma işçileri üzerinden ilerleyecektir.

1946-47 yıllarında Çukurova'da kurulan sendikalar uzun ömürlü olmadılar. Tablo 1'de görüleceği üzere 1950 yılında Çukurova'da 5 sendika birden kuruldu. 1951 yılında ise benim tespit edebildiğime göre 14, Akkaya'nın 1997 tarihli makalesine göre 13 sendika kuruldu. İlk defa Hatay, Adana ilinin önüne geçti ve 1951 yılında Hatay'da 7 sendika kuruldu. 1952 yılında Akkaya'ya göre 24 benim tespit edebildiğime göre 26 sendika kuruldu. 1953'te tespit edilen sayılar aynıdır (6 Sendika). 1954'te Akkaya 9 sendika kurulduğu bilgisini verirken benim tespit edebildiğim sayı 11'dir. Akkaya'nın 1955'te kurulduğu bilgisini verdiği Adana Un ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası'nın kuruluş tarihi benim araştırmalarıma göre 1954 olarak görünmektedir. Akkaya, 1955 yılı açıklamalarına kadar sadece sayı verdiği için ulaşılan sendika isimleri açısından bir karşılaştırma yapılamamıştır. Her iki araştırmada 1956'da kurulmuş bir sendika tespit edememiştir. Akkaya, 1957 yılında sendika ismi vermemekle birlikte Anamur'daki bakır ve madeni işlerde çalışan işçilerin 1 sendika kurduğunu belirtmektedir. (Akkaya, 1997, s. 190). 1958'de kurulmuş bir sendika tespit edilememiştir. 1959'da Akkaya 4 sendika kurulduğunu belirtmektedir. Benim tespit ettiklerimden hariç Mersin'de Narenciye İşçileri Sendikası'nın kurulduğu bilgisini vermektedir. 1960 yılında tespit edilen 1 sendika iki araştırmada da aynıdır. Sendikalar hakkında kayıtların sağlıklı tutulamaması ve askeri darbe dönemleri sendikaların tespitini zorlaştırmaktadır. Sendikaların kuruluş tarihi ve isimlerini tespit etmekteki güçlük bu tespitlerin başta dönemin süreli yayınlarından yapılabiliyor olması ve farklı araştırmacıların bu konuda farklı tarihlere ulaşmış olmalarıdır. Ayrıca dönemin süreli yayınlarında sendika isimlerinin farklı şekillerde zikredilmesi söz konusu olabilmektedir. 1963 düzenlemeleri sonrasında ise kurulan sendika sayılarında artış yaşanmıştır.

Tablo 1. 1946-1960 Çukurova Bölgesinde Kurulan Sendikalar (Tarım işkolu Sendikaları Koyu işaretlenmiştir. Birlikler (Federasyonlar) tabloya dahil edilmemiştir.)

ÇUKUROVA'DA SENDİKALAR (1946-1960)	
1946	
1	Adana İnşaat İşçileri Sendikası
1947	
2	Adana Milli Mensucat Fabrikası İplik ve Dokuma İşçileri Sendikası
3	Adana Sümerbank Fabrikası İplik ve Dokuma İşçileri Sendikası
4	İskenderun Tahmil Tahliye İşçileri Sendikası
1948	
5	Çukurova İçel Mensucat Fabrikası İşçileri Sendikası
6	Sümerbank Mensucat Fabrikası İşçileri Sendikası
7	Sümerbank İplik Dokuma ve Çırçır Fabrikaları İşçileri Sendikası
1949	
8	Adana Çukurova Çırçır Fabrikası İşçileri Sendikası
9	Çukurova Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası
10	Adana İplik ve Dokuma Fabrikaları İşçileri Sendikası
11	Adana Tütün ve İspirtolu İçkiler Sanayii İşçileri Sendikası
1950	
12	Sümerbank Adana Pamuklu Sanayii Müessesesi İşçileri Sendikası
13	Mersin (İçel) Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası
14	Adana Lokanta Otel ve Bilimum Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası
15	Mersin Tahmil Tahliye Liman İşçileri Sendikası
16	Çukurova Matbuat Teknisyenleri Sendikası (50-51)
1951	
17	İçel Mensucat Fabrikaları İşçileri Sendikası
18	İskenderun Lokanta Otel ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası
19	Çukurova Tarım İşçileri Sendikası
20	Çukurova Türk Nebati Yağlar Fabrikası İşçileri Sendikası
21	Kırıkhan Hatay Tarım Teknisyenleri Sendikası
22	Antakya Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası
23	Hatay Bölgesi Çırçır Fabrikaları İşçileri Sendikası
24	İskenderun Devlet Demiryolları ve Limanları İşçileri Sendikası
25	Çukurova Akdeniz Bölgesi Liman Deniz ve DDY İşçileri Sendikası
26	Türkiye Güney Bölgesi Toprak Mahsulleri Gıda Sanayii İşçileri Sendikası
27	Çukurova Makine Sanayii İşçileri Sendikası
28	Ceyhan Çırçır Fabrikaları İşçileri Sendikası
29	Çukurova Un ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası
30	Hatay Tarım Makinistleri Sendikası
1952	
31	Adana Çukurova Un ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası

- 32 **İçel Tarım İşçileri Sendikası**
- 33 **Hatay Tarım İşçileri Sendikası**
- 34 İskenderun İnşaat İşçileri Sendikası
- 35 DDY Güney Bölgesi İşçileri Sendikası
- 36 **Ceyhan Tarım İşçileri Sendikası**
- 37 **Ceyhan Tarım ve Tarım Sanayii İşçileri Sendikası**
- 38 **Antakya Hatay Tarım İşçileri Sendikası**
- 39 Ceyhan Çırçır Fabrikası İşçileri Sendikası
- 40 Tarsus Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası
- 41 İçel Ekmek Simit Un ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası
- 42 İskenderun Un ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası
- 43 Adana Türk Nebati Yağ Fabrikası İşçileri Sendikası
- 44 Seyhan Demiryolu İşçileri Sendikası
- 45 Çukurova Tekstil Sanayi İşçileri Sendikası
- 46 Seyhan Çırçır Sanayi İşçileri
- 47 Ceyhan İnşaat İşçileri Sendikası
- 48 Osmaniye İnşaat İşçileri Sendikası
- 49 İçel Çırçır Fabrikası İşçileri Sendikası
- 50 Çukurova Gıda Sanayi İşçileri Sendikası
- 51 Çukurova Elektrik İşçileri Sendikası
- 52 Sümerbank ve Milli Mensucat Fabrikaları İşçileri Sendikası
- 53 **Hatay Samandağı Tarım İşçileri Sendikası**
- 54 Liman Atölyesi İşçileri Genel Sendikası (Mersin)
- 55 Çukurova İnşaat ve İnşaat Malzemesi İşçileri Sendikası
- 56 Mersin Deniz ve Kara Tahmil Tahliye İşçileri Sendikası

1953

- 57 Ceyhan Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası
- 58 İskenderun Akaryakıt İşçileri Sendikası
- 59 Mersin Tahmil Tahliye Liman ve Demiryolu İşçileri Sendikası
- 60 İskenderun Çırçır ve Pamuklu Sanayi İşçileri Sendikası
- 61 Toprak Baraj İşçileri Sendikası
- 62 Osmaniye Lokanta Otel ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası

1954

- 63 Ceyhan Un ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası
- 64 Adana Kasap ve Belediye Kanarası İşçileri Sendikası
- 65 Ceyhan Tahmil Tahliye ve Ağır İşçiler Sendikası
- 66 Ceyhan Aşçı Kebapçı ve İstirahat Yerleri İşçileri Sendikası
- 67 Mersin Bölgesi Nafia ve Karayolları İşçileri Sendikası
- 68 Seyhan Bölgesi Çırçır Fabrikası İşçileri Sendikası
- 69 İçel İnşaat ve Yağlıboya İşçileri Sendikası
- 70 Tarsus Pamuklu Mensucat ve Sanayii İşçileri Sendikası
- 71 Adana Un ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası
- 72 Anamur Bakır ve Madeni İşçileri Sendikası

73 Ceyhan Motor ve Motorlu Vasıtalar İşçileri Sendikası

1959

74 Çukurova Enerji İşçileri Sendikası

75 Adana Çimento ve Toprak Sanayii İşçileri Sendikası

76 Güney Bölgesi Baraj Enerji ve Su İşçileri Sendikası

1960

77 İskenderun Harp Sanayii ve Yardımcı Kolları İşçileri Sendikası

Kaynak: (Akkaya ve Altıok, Çukurova'da İşçi Hareketi ve Sendikacılık, 1996) (Sülker, Türkiye'de Sendikacılık , 2004) (Kazgan, Ziraat İşçilerinin Sendikalaşması , 1963)

Çukurova'da kurulan sendikaların en güçlüleri ve etkili olanları üye sayısı fazlalığı nedeniyle dokuma sanayiinde kurulan sendikalardı. Ancak Tablo 1 incelendiğinde görüleceği üzere sendikalar farklı işkollarında kuruluş gerçekleştirmişlerdir. Sendika çeşitliliği anlaşma ve uzlaşının olduğu ülkelerde olumlu etki yaparken; Türkiye gibi ülkelerde olumsuz etki yapmıştır. Aynı işkolunda farklı ve çeşitli sendikanın kurulması rekabeti arttırmış, sendikalar birlikte hareket edemedikleri için sendikaların gücünü zayıflatmıştır. Sendikaların ayrışma ile işçi faydasına birlikte hareket edememe sorununu Hasan Özgüneş'in sıklıkla gündeme getirdiği görülmektedir. Kemal Sülker'in Özgüneş ile Adana'da yaptığı görüşmeden Gece Postası'nda ki İş ve İşçi Alemi köşesinde aktardığına göre Özgüneş, sendikal parçalanmışlık konusunda şunları söylemiştir: *"Bazıları sendika kurmay; Federasyon teşkil etmeyi çocuk oynucağı sayıyor. Birisine kazın yeni bir teşekkül meydana getirmeye kalkıyor; Adana'da birbirleriyle geçinemiyen bazı şahısların varlığından istifadeye kalkan kimseler yeni teklifler yapıyor ve sendikacılığı hırs yarışı haline getirmek istiyor. Fakat artık işçinin gözü açılmış; şuna; buna alet olmayacak kadar şuurlanmış"* (Sülker, Gece Postası, 13 Nisan 1953)

Güney İşçi Sendikaları Federasyonu (Güney-İş) ve Hasan Özgüneş

28 Ağustos 1950 üst örgütlenme olarak Adana'da Çukurova İşçi Sendikaları Birliği kuruldu. Son Posta Gazetesi'nin haberinden Adana'daki bu kuruluş toplantısına Çalışma Bakanı Hasan Polatkan ve İşletmeler Bakanı Muhlis Ete'nin katıldığı anlaşılmaktadır. Polatkan, toplantıya Menderes'in selamını iletmiştir. (Son Posta, 28 Ağustos 1950) Yeni İstanbul gazetesindeki 8 Aralık 1950 tarihli haber, 1950 yılında Türkiye'de kurulmuş işçi sendikaları birliği (federasyon) sayısını 120, İstanbul'da 46, Marmara'da 17, İzmir'de 11, Seyhan, Bursa ve diğer vilayetlerde 6 işçi sendikası kurulmuş olarak vermekte; toplam işçi sayısının da 94 000'e ulaştığını açıklamaktadır. Haber, İşveren Sendikası sayısını ise 5 olarak vermekte ancak İşveren sendikalarına ilişkin başka bir detay vermemektedir. (Yeni İstanbul, 8 Aralık 1950)¹³

¹³ Haberde verilen rakamların doğruluğuna şüpheyle yaklaşılmalıdır.

Güney İşçi Sendikaları Federasyonu'nun başkanlığını yapacak olan Hasan Özgüneş (Salihli 1918-Adana 1978), çalışma hayatına 1930'da İzmir Şark Sanayii Fabrikası'nda başlamıştı. 1935'te Adana'da çalışmaya başlayan Özgüneş, Milli Mensucat, Sümerbank, Tarsus ve Çukurova fabrikalarında dokuma şefliği yaptı. Dokuma işçiliğinin içinden yetişti. 1946 sendikacılığında sendikacılığa başlayan Özgüneş, Nusret Anafarta ile birlikte Çukurova bölgesinin en eski ve deneyimli sendikacılarındandı. 1964-1966 arasında Türk-İş genel başkan vekilliği görevlerinde bulundu. (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, cilt 2, 1998, s.501)

Çukurova İşçi Sendikaları Birliği'nin içinde oluşan rekabet ortamında etkili olamadığını gerekçe gösteren Nusret Anafarta, 7 sendika ile birlikten ayrıldı. (Yeni Adana, 24 Nisan 1951) Anafarta'nın ayrıldıktan sonra Çukurova Çırçır Fabrikaları İşçileri Sendikası olarak adlandırılan bir sendika ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. (Güney İşçi Postası, sayı:1, 10 Eylül 1951; sayı:22, 10 Mart 1952) Anafarta'nın ayrılıştan aylar sonra Çukurova İşçi Sendikaları Birliği'nin üye sayısı, Tarım Bakanı Nedim Ökmen'e çekilen telgrafla ilgili haberde *Güney İşçi Postası*'nda 3 olarak verilmektedir. (Güney İşçi Postası, sayı: 12, 3 Aralık 1951) Habere göre Çukurova İşçi Sendikaları Birliği Başkanı Hasan Özgüneş'in Tarım Bakanı Ökmen'i protesto etmesine katılmayan 10 sendika bunu bir telgrafla tarım bakanına bildirmişlerdir. Katılmayan sendikaların tamamının Anafarta ile birlikte hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Anafarta'nın ayrılıştan sonra Çukurova İşçi Sendikaları Birliği 27 Nisan 1952 tarihli kongresinde tüzük değişikliği yaparak Güney İşçi Sendikaları Federasyonu'na dönüştü ve Hasan Özgüneş, başkan olarak seçildi. (Yeni Adana, 28 Nisan 1952). Yeni Adana gazetesindeki bu habere göre 14 sendikanın delegeleri genel sekreter Yaşar Kundakçı tarafından okunan 20 aylık faaliyet raporunun okunması ardından yapılan birliğin federasyona dönüşmesi teklifini oy çokluğu ile kabul etmişlerdi. Federasyonun tüzüğünün okunup tartışılması ve kabul edilmesi üzerine genel başkan oylamasına geçilmiş ve Hasan Özgüneş 67 oy ile federasyonun genel başkanlığına seçilmişti. Genel Sekreterliğe Yaşar Kundakçı; idare kurulu üyeliklerine Hamza Gürpınar, Kemal Dikici, Ali Sevinç, Turan Alkan, Latif Şah, Mehmet Ali Arlı, Dede Çolak, İzzet Özden ve Fehmi Göçmen seçilmişti. (Yeni Adana, 28 Nisan 1952) Bu isim değişikliği öncesinde 6 Nisan 1952'de Bursa'da gerçekleşen Türk-İş'in kuruluş süreci toplantısına Çukurova İşçi Sendikaları Birliği, Tarsus Akdeniz Bölgesi İşçi Sendikaları ile birlikte katılmıştı. (Türk-İş 1. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu Eylül 1952, 1995: 20) Güney İşçi Postası'nın Milli Kütüphane'de bulunan son sayısı 10 Mart 1952 tarihli 22. sayıdır. Akkaya, derginin toplam 22 sayı çıktığını belirtmektedir. (Akkaya, 1997, s.192) Dolayısıyla isim değişikliğine ilişkin Anafarta ekibinin tepkilerini tespit etmek zorlaşmaktadır. Güney İşçi Postası'nın yazı işleri müdürünün Nusret Anafarta

olduğu (sayı:22) anlaşılmaktadır. 1. Sayısında ise “Gene Çıkıyoruz” başlığı altında verilen üstü kapalı bilgilerden de Güney İşçi Postası’nın çıkışında Anafarta’nın etkili olduğu ve Çukurova İşçi Sendikaları Birliği’nin haber bülteni olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Dergi’nin Milli Kütüphane’de bulunan sayıları incelendiğinde yerleşmiş olan genel kanının aksine Güney İşçi Postası’nın Güney İşçi Sendikaları Federasyonu’nun yayın organı olmadığı kanaatine ulaşılmıştır. İşçi Sesi ve sonrasında Güney İşçi Postası, Çukurova İşçi Sendikaları Birliği’nin yayın organıdır, Akkaya, derginin 22 sayı çıktığını belirttiğine göre değişim gerçekleşmeden önce Güney İşçi Postası’nın yayın hayatı sonlanmıştır.

Güney-iş’in daha sonra genel sekreterliğini yapan Fahri Karakaya ise federasyonun kuruluşunu Yeni Adana gazetesinden farklı aktarmaktadır. Tarihten emin olmamak ise birlikte 1951 yılında kurulduğunu belirtmektedir. *“Genel Başkanı Hasan Özgüneş’ti. Ben de genel sekreterliğe getirildim. Federasyon içinde Tekel Tütün Müskirat İşçileri Sendikası, Sümerbank ve Milli Mensucat İşçileri Sendikası, Fırın İşçileri Sendikası, Demiryolları Sendikası, İncirlik Sendikası vardı. İncirlik sendikası sonradan çıkarıldı. DSI’deki sendikayı sonradan kurdurttuk. “Bu yıllarda ağırlıkla Tarsus’taki sendikaların kurduğu Çukurova İşçi Sendikaları Federasyonu da vardı. Genel Başkanı Zekeriya Göktürk’tü. Ancak bir levha federasyonu olmanın ötesine geçemedi.”*(Koç, 1999: 54-55)

Ayrılış sürecinde Anafarta ve Özgüneş arasında bir rekabetin ve anlaşmazlığın varlığı tahmin edilebilir. Rekabetin durumu hakkında dönemin süreli yayınlarında daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Güney İşçi Sendikaları Federasyonu sonraki süreçte daha göz önünde ve bilinir bir sendika olmuş, Türk-iş’in kuruluş çalışmalarına katılmıştır. (Akşam, 19 Ağustos 1952) Kemal Sülker, Gece Postası’nda federasyonun kuruluşu hakkında 13 Nisan 1953 tarihinde bilgi vermektedir, Özgüneş’i İstanbul ve ülkenin tanınmış sendikaları arasında *“iyi tanınan bir işçi sendikası lideri”* olarak tanımlamaktadır. Federasyonun kuruluş sürecini kısaca özetleyen Sülker, kurucu üye sayısını 16 ve temsil ettiği işçi sayısını 4500 olarak vermektedir. (Sülker, Gece Postası, 13 Nisan 1953)

Hasan Özgüneş, Güney-İş’in faaliyette olduğu 1952-1957 arasında sıklıkla DP’lilerle tartışmıştır. Çukurova İşçi Sendikaları Birliği döneminde Hasan Özgüneş’in Ankara İşçi Sendikaları Birliği, Lokanta, Otel ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası açılışında DP Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu ile girdiği sert tartışma gazetelere yansımıştır. Özgüneş, sonrasında Tekelioğlu’nun kendisini tehdit ederek hakaret etmesini teessüfle karşıladığını belirten bir mektup yayınlamış; Tekelioğlu’nu bir sendika toplantısını siyasi dedikodu yeri haline getirmekle suçlamıştır. (Ulus, 3 Eylül 1950) Güney-İş’in DP tarafından kapatılmasından sonra (1957 sonrası) ise Özgüneş, CHP’ye daha yakın bir çizgi izlemiştir. 1957 Seçimlerinde Bursa’da Celal Bayar’a karşı CHP’den Milletvekili aday olmuştur. (Koç, 1999: 56) 1960 yılında CHP Yüreğir İlçe Başkanlığı yapmaya başladığı

anlaşılmaktadır. DP, bölge milletvekilleri ile sık sık tartışan, Adana Valiliği tarafından takip edildiği ve şüpheli görüldüğü anlaşılan Özgüneş, sıklıkla tahkikata uğramıştır. 7 Şubat 1960 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanan haberde Özgüneş’in daha önceki bir tahkikatı sırasında falakaya yatırıldığının ortaya çıktığı aktarılmaktadır. Gazete, Adana Emniyet Müdürü hakkında açılan soruşturmanın devam ettiği bilgisini vermektedir. Fahri Karakaya’da falaka olayını doğrulamaktadır. Karakaya ayrıca falaka ve dövülme olayının DP Adana İl Başkanı ve BOSSA fabrikasının %50 hissedarı Kemal Pekün’ün Adana emniyetindeki büyük etkisi nedeniyle olduğunu belirtmektedir. (Koç, 1999: 56)

Akkaya’ya göre Rasih Nuri İleri ile sol damardan başlayan Çukurova sendikacılığı 1950 sonrasında milliyetçi bir çizgiye kaymıştır. (1997: 188) Bu eksen değişikliğinde, 1950 sonrasında siyasal rekabet ortamında tarafsız görünme ve dönemin en önemli tehdidi olarak görülen komünizmle ilişkilendirilmeme çabasının etkisinin olması olasıdır. Sendikacılığın kuruluş döneminde Çukurova’da iç dinamiklerin ışığında gelişen bir sendikacılık geleneği kurulmasının istendiği, dış etkilere olumsuz bakıldığı anlaşılmaktadır. Güney İşçi Postası’nın 14. ve 20. sayılarında Türkiye çapında örgütlenecek işkolu sendikacılığının (Millî Tıp Sendikacılığın) desteklediği görülmektedir. 1951’de Adana Lokanta Otel ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası’nın Türkiye Otel ve Lokanta ve Eğlence Yerleri Sendikası (TOLEYİS)’in kuruluş çalışmalarına katıldığı (Güney İşçi Postası, sayı:14, 17 Aralık 1951) ve Çukurova ve Çırçır Fabrikaları İşçileri Sendikası ile Millî Mensucat Fabrikası Sanat İşçileri Sendikası’nın¹⁴ Türkiye Tekstil ve Örmeye Sanayi İşçileri Sendikası (TEKSİF)’in kuruluşuna katıldığı ve kurulan yeni birliklerin fayda sağlayacağı Güney İşçi Postası’nda aktarılmaktadır. (Güney İşçi Postası, sayı:20, 18 Şubat 1952) Yine sayı 14’te Amerika İş Federasyonu Avrupa temsilcisi Mr. Roy Fred Renoud’un Çukurova’da yaptığı temaslar aktarılmış, Nusret Anafarta’da “*Amerikan İş Federasyonu Avrupa Temsilcisi Mr. Roy Fred Renoud konuşuyor*” başlıklı bir yazı yazmıştır. Anafarta’nın görüşmelerden olumlu bir izlenim edindiği anlaşılmaktadır. Anafarta, özellikle Renoud’un işveren davranışlarına ilişkin görüşlerini aktarmıştır. Ayrıca Güney İşçi Postası’nın incelenen sayılarında belirgin bir komünizm karşıtlığı mevcuttur. Türk işçisinin komünizme karşı uyanık olmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Türk-iş’in kuruluşunda kurucu üye olarak bulunduktan sonra Güney-iş, Çukurova Bölgesi işçilerinin sorunlarını Türk-iş kurullarında dile getirmiş, çalışmalarının güçlenmesi için Türk-iş’ten şartlar dahilinde destek almıştır. Türk-iş İcra Heyeti’nin 18 Kasım 1952- 30 Mart 1953 dönemini kapsayan ilk İcra Heyeti

¹⁴ Karakaya, bu sendikayı İşveren Nuri Has eliyle kurulmuş sarı sendika olarak tanımlamaktadır.

Raporu, Çukurova Bölgesi ve Güney-iş hakkındadır. İki ana konudan oluşan raporun birinci konusu Çukurova Bölgesi Asgari Ücret Komisyonu'nun belirlediği ücretin itiraz komisyonunca bozulması sonrası ücret ödemelerindeki farkın yüksek belirlenen rakamdan ödenmesi gerekirken ödenmemesine ilişkin Çalışma Bakanlığı kararının iptali için Danıştay'a açılan davadır. Konu Türk-iş 1. Genel Kurulu'na sunulan çalışma raporunda da geniş yer almıştır. İkinci konu ise Güney-iş Federasyonu'nun Türk-iş'e gönderdiği davet üzerine İcra Heyeti başkanı İsmail İnan'ın bölgede sendikaların durumu hakkında incelemelerde bulunduğu gezinin gerçekleşmesidir. (Türk-iş İcra Heyetinin 18.11.1952- 30.03.1953 Dönemi Çalışma Raporu:31) İnan, gezideki görüş ve değerlendirmeleri hakkında Türk-iş 2. Genel Kurulu'nda açıklamalarda bulunmuştur.

Güney-iş'in en aktif olduğu dönem 1953-54'tür. Güney-iş, 1953-54 döneminde iş kanunun uygulanmasını, işveren tavırlarının düzeltilmesini talep etmiştir. 1954 sonrasında üzerindeki baskının giderek arttığı anlaşılmaktadır. 1953-54 döneminde tarım işçilerinin sorunlarını sıklıkla dile getirmiştir. Çukurovalı sendikacılar başta Özgüneş olmak üzere 1948 yılından itibaren bir Tarım İş Kanunu ya da tarım işçilerinin iş kanunu kapsamına alınmasını talep etmişlerdi. (Gece Postası, 7 Kasım 1949) Güney-iş adına Hasan Özgüneş, tarım-iş kanunun gerekliliğine ilişkin 1953'te gerçekleşen Türk-iş 2. Genel Kurulu'nda bir konuşma yapmış ve iş kanuna uymayan işverenlerin hapis cezası almasına ilişkin bir kanun teklifi sunmuştur¹⁵. Genel Kurul, İcra Heyeti'nin kanunun bir an evvel meclise sevk ve kanunlaşmasının gerçekleşmesi için çalışmalarda bulunmasını kabul etti. (Türk-iş 2. Genel Kurul Tutanağı: 69)

1953 yılında Tarım İş Kanunu'nun hazırlanmasına yönelik girişimler devam etti. Yapılan girişimler sonucunda 1953'te Samet Ağaoğlu'nun Çalışma Bakanlığı döneminde oluşturulan Tarım İşçileri Komisyonu'na Tarım Bakanlığı'ndan Tevfik DüNDAR, Çukurova Çırçır İşçilerinden Nusret Anafarta, Güney İşçi Sendikaları Federasyonu'ndan Hasan Özgüneş, Çukurova Tarım işçilerinden Latif Şah, Adana Belediye Meclisi Üyesi Ramazan Çobanoğlu ve Diyarbakır Genel Meclisi Üyesi Müfit Akülke üye olarak atandı. Komisyon hazırladığı raporda, elci denilen araçların aradan çıkarılmasını, tarım işçileri için asgari ücret belirlenmesini ve mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım, barınma sorunlarının çözümü için alınabilecek önlemleri önermiştir. Ayrıca mesai süresinde iş kanununa uyulmasını ve anlaşmazlıklarda iş mahkemelerinin yetkili kılınmasını gerekli görmüşlerdi. (Sülker, Gece Postası, 12 Ocak 1953) Komisyon raporu, tarım işçilerinin sorunlarını tespit

¹⁵ Türk-İş'in İkinci Genel Kurul Tutanağı kanun tasarisinin içeriği hakkında bilgi vermemektedir. Kanun teklifinin konuşmalara göre Tarım İş Kanunu hakkında olabileceği ilk bakışta düşünüle de 1. Bölümde aktarıldığı üzere 13 Ağustos 1953'teki İşçi Haberleri'nin haberi kanunun içeriğinin işveren davranışları olduğunu aktarmaktadır.

eden ve çözüm önerileri sunan ilk detaylı rapordur. Tüm çalışma ve gündeme rağmen bu dönemde bir Tarım İş Kanunu meclisten geçmemiştir.

Güney-İş Federasyonu, 1953 yılı sonunda işçilerin konut sorununu çözmek amacıyla bir yapı kooperatifi kurma girişiminde bulunmuştur. Adana baraj yolunda bir arsa bulunmuş ve yararlanma şartı olarak ihtiyarlık sigortasına kayıtlı ve primlerinin muntazam ödenmesi açıklanmıştır. Lütfi Güneş'in Çalışma Bakanlığı döneminde bakanlık ve konutları yapacak Emlak Bankası arasında çıkan anlaşmazlığın dile getirmesi ile tartışmaya açılan konuda işçilerin sorularının Türk-İş'ten İsmail Aras tarafından cevaplandırıldığı anlaşılmaktadır. (Ulus, 8 Ekim 1953) Sonuçta finansman yetersizliği nedeniyle Emlak Bankası ile çıkan anlaşmazlığın sonucunda kooperatifin o yıllarda başarılı olamadığı anlaşılmaktadır.

Güney-İş Federasyonu'nun etkinliği 8 – 11 Ağustos 1953'te gerçekleşen Türk-İş 2. Genel Kurul görüşmelerine de yansımıştır. Genel Kurul'da ilk olarak katılmak isteyen sendikaların görüşülmesi sırasında Eskişehir Devlet Demiryolları İşçi Sendikaları Federasyonu ile Murgul Bakır Madeni İşçileri Sendikası'nın katılmasına Celal Beyaz ve Sefer Yıldız'ın itiraz etmesi üzerine meseleyi incelemek üzere oluşturulan 5 kişilik komisyonda Güney-İş Federasyonu delegesi Fehmi Göçmen de görev almıştır. (Türk-İş 2. Genel Kurul Tutanağı: 52) Fehmi Göçmen, ayrıca genel kurula 5616 sayılı kanuna göre işçilerin terfi alma sürelerinin çok fazla olduğunu ve indirilmesini teklif etmiş, genel kurul teklifi kabul etmiştir. Güney-İş delegesi Şinasi Boya, Devlet Demir Yolları işçilerinin aylıklarının geç ödendiğini, dispanser ve hastanelerdeki doktor sıkıntısını aktaran bir konuşma yaparak, Mersin Liman İşçilerinin çok sayıda sorunu olduğunu ve yeni seçilecek İcra Heyeti tarafından bu sorunların araştırılarak neticelendirilmesini teklif etmiştir. (Türk-İş 2. Genel Kurul Tutanağı: 69-70) Türk-İş 2. Genel Kurulu'nun Güney-İş Federasyonu açısından en dikkat çekici olayı ise Türk-İş Genel Başkanlığı'na Hasan Özgüneş'in aday olmasıdır. 1. Turda 5 oy alan Özgüneş, 2. Turda çekilmiştir. İsmail İnönü ve Naci Kurt arasında devam eden yarış, 3. Turdan sonra İsmail İnönü'nün çekilmesi sonucunda Naci Kurt'un Türk-İş Genel Başkanı seçilmesi ile sonuçlanmıştır. (Türk-İş 2. Genel Kurul Tutanağı: 73; Milliyet, 12 Ağustos 1953)

Türk-İş 2. Genel Kurulu sonrasında 28-30 Eylül 1953'te Temsilciler Meclisi toplanmış ve Güney-İş Federasyonu Başkanı olarak Hasan Özgüneş toplantıya katılmıştır. Sendika, birlik, federasyon arasındaki çalışmaların tanzimi, mali durumun ıslahı ve bütçenin görüşülmesi ve tasdiki ile icra heyetine tevdi edilecek çalışma programının tanzimi konularını görüşmek üzere üç farklı komisyon kurulmuş, Özgüneş komisyonlarda yer almamıştır. (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Temsilciler Meclisi Toplantısı Zabıtı (28-30 Eylül 1953): 84-86) Toplantıya Güney-İş Federasyonu, Çalışma Bakanlığı'na hazırlanan iş kanun tasarisına ilave edilmesini önerdiği maddelerle 5417 sayılı kanunun bazı

maddelerinin değiştirilmesini içeren bir teklif sunmuştur. Teklif oy birliği ile kabul edilerek takip ve tetkiki için icra heyetine havale edilmiştir. (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Temsilciler Meclisi Toplantısı Zabıtı (28-30 Eylül 1953): 87)

1954 sonrasında federasyonun faaliyet alanı hükümet tarafından sürekli daraltılmıştır. Federasyon, 26 Şubat 1956 tarihinde Gaziantep, Malatya, Elâzığ, Diyarbakır, Hatay, Bitlis, Mersin ve Konya Ereğlisi'nde faaliyette bulunan mümessillerinin katılımı ile bir toplantı düzenlemeye karar vermiştir. Federasyon bu toplantı hazırlıklarına ilişkin olarak 18 Şubat 1956'da bir beyanname yayınlarak toplantı bilgisi için Adana Valiliği'ne de göndermiştir. Yazıda toplantıya *"Başvekil Adnan Menderes, Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan ve Türk İş Umumi Katibi İsmail İnönü ile bazı işçi milletvekillerinin katılacağı"* bilgisi verilmesine rağmen Adana Valiliği, Dahiliye Vekâleti'ne Adana Valisi Kazım Arat imzalı bir yazı göndererek toplantı gündeminin dikkate değer bulunduğunu belirterek ne yapılmasının istendiğini sormuştur. (BCA, 30-1-0-0/112-711-1, 1956) Valilik yazısının ekinde bulunan federasyon beyannamesine göre Güney İşçi Sendikaları Federasyonu merkezinde, Gaziantep İşçi Sendikaları Federasyonu'ndan Abdurrahman Kaçman, İsmail Karalök, Turgut Ozan ve Turgut Bulgur; Güney İşçi Sendikalarından Başkan Hasan Özgüneş, Cemil Aşkın, Selahattin Arıkan'ın katılımı ile 8 Ocak 1956 saat 10:40'da yapılan toplantıda 26 Şubat'ta toplanmasına karar verilen toplantının hazırlıkları için şu kararlar alınmıştır: *"Adana'da işçilerin sosyal ve ekonomik durumlarını incelemek ve hükümete sunulmak üzere bu konular hakkında teklifler hazırlamak; Gaziantep, Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Hatay, Mersin ve Konya Ereğlisi'nde faal bulunan bütün sendikaların toplantıya davet edilmesi ve belirlenen delegelerin en geç 1 Şubat tarihine kadar bildirilmesi"*. Beyanname ayrıca 26 Şubat toplantısında konuşulacak gündem başlıklarını da şu şekilde maddelemektedir:

- İşçi ücretleri

- İş kanununda tasbihat

- Sendikalar kanunun bugünkü ihtiyaçlara göre yeniden ele alınması

- Sigorta kanunlarının ve bu kanunlara bağlı nizamnamelerde tadilat yapılması

- Ölen işçilerin kadem tazminatlarının işçi ailelerine verilmesi

- Devlet sektöründe çalışan işçilere verilen temettü hissesi kaldırılarak senede üç maaş ikramiye verilmesi ve bu ikramiyelerden bususi sektörde çalışan işçilerinde istifade ettirilmesi

- Devlet sektöründe çalışan işçilere yapılan sosyal yardımların bususi sektörde çalışan işçilere de teşmili

- Bölgelerin ekonomik davalarına göre asgari ücret sisteminin tatbiki

- Hür Dünya işçilerine tanınan grev hakkının Türk işçilerine tanınması

- İşsizlik sigortası ihdası" (BCA, 30-1-0-0/112-711-1, 1956)

DP hükümeti, 1956'da sendikaları kapatmak üzere harekete geçmiş ve Çalışma Vekaleti, Adliye Vekâlet'inden sendikaların 5018 sayılı sendikalar kanununa uygunluklarının denetlemesini talep etmiştir. Adliye Vekaleti söz konusu inceleme için Cumhuriyet Savcılarını görevlendirmiştir. Güney İşçi Sendikaları Federasyonu'nun incelenen durumu sonrasında Federasyonun üç üye sendikasının Adana Tütün, Sigara ve İspirtolu İçkiler İşçileri Sendikası, Un ve Unlu Maddeler Sendikası ile Mensucat Çırçır İşçileri Sendikaları olduğu tespit edilmiştir. Bu 3 üye sendikanın aynı işkolunda olmadığı gerekçesi ile Federasyonun kuruluşunun 5018 sayılı kanunun 7. ve 8. maddelere aykırı olduğu gerekçesi ile faaliyetten mennine karar verilmiştir. (Sülker, Gece Postası, 25 Aralık 1956) Federasyon başkanı Özgüneş'in yaptığı itirazlar kabul edilmemiş ve karar 3.12.1956'da kesinleşmiştir. Aynı gerekçe ile Ankara İşçi Sendikaları Birliği, Karadeniz İşçi Sendikaları Federasyonu, Eskişehir İşçi Sendikaları Birliği, Sakarya Bölgesi İşçi Sendikaları Birliği, Bursa İşçi Sendikaları Birliği, Marmara Bölgesi İşçi Sendikaları Federasyonu, Kocaeli Bölgesi İşçi Sendikaları Birliği 'de kapatılmıştır. 9. Sendika olarak İstanbul Gazeteciler Sendikası ise geçici olarak kapatılmıştır.

Çalışma Bakanı; Hayrettin Erkmen'in sendikaların kapatılmasına ilişkin kapatılan sendikaların sınıf sendikacılığı yaptıklarını ve siyasi partilere karıştıklarının tespit edilmesi nedeniyle faaliyetten menedildiklerini (Cumhuriyet, 10 Mayıs 1957) söylemesi hükümetin aslında siyasi bir karar verdiğini göstermektedir. Ancak aynı yıl hükümet İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde düzenlenen Sosyal Siyaset Konferansları'nın da toplanmasını engellemiştir. Sosyal Siyaset Konferansları 1960 yılına kadar toplanamamıştır. Sendikaların kapatılması ve Sosyal Siyaset Konferansları'nın engellenmesi muhalif her türlü düşünce ve faaliyeti engelleyen siyasi nitelikli kararlardır.

Sülker, sendikaların kapatılmasında ayrımcılık yapıldığını aynı koşulları sağlamayan iktidara yakın sendikalar kapatılmazken; en az 5 yıldır faaliyette bulunan bu sendikaların bahane yaratılarak kapatıldığını söylemektedir. (Sülker, Sendikacılar ve Politika, 1975, s. 107-108) Dönemin gazetelerinde sendikaların kapatılmasına ilişkin karar sorgulanırken ortaya çıkan ortak nokta; sendikalar açısından 5018 sayılı kanunun 8. Maddesi kendilerini meydana getiren sendika üyelerinin 3'te ikisinin muvaffakiyetini almaları gerektiği hükümetin iddia ettiği gibi geçerli ve gerekliyse bunun neden 10 yıl sonra sorgulandığı şeklindedir. Adil Aşçıoğlu, Akis'te yazdığı Çalışma Köşesi'nde kapatılma kararına ilişkin şunları yazmaktadır: *"Memleketimizdeki sendikacılık ve federasyonlar son derece 'ıyşal' ve 'kanaatkâr' oldukları halde, Çalışma Bakanlığının bunların gelişim kuvvetlenmesinden endişe duyduğu anlaşılmaktadır. Filhakika bu birlik ve federasyonların kapatılması için her ne kadar bazı kanuni formalite noksanlıkları ileri sürülmekteyse de, hakikatte bu hareketin geçen yılın sonunda başgösteren işsizliğin bu teşekküller tarafından resmen balk efkarına duyurulmasından*

sonra başlamış olması, Türk sendikacılarının gözünden kaçmamıştır. Güney İş Federasyonu, Çukurova Sendikalar Birliği ve Sakarya Bölgesi İşçi Sendikaları Birliğinin kapatılması için ileri sürülen kanuni sebeplerin hiç de tatminkar olmaması, sendikacıları bu görüşlerinde haklı çıkaracak mahiyettedir. Çünkü bu birlik ve federasyonlar, sendikaların memleketimizde yeniden kurulmasına müsaade edildiği ve işçilerin sendikalara yazılmaya teşvik edildikleri 1947 yılından hemen sonra kurulmuşlardır ve bugüne kadar 10 yıl faaliyette bulundukları gibi statüleri, çalışmaları ve temsil kabiliyetleri bu müddet zarfında iş başına gelen bütün hükümetlerce tasvip edilmiş bulunmaktadır.” (Aşçıoğlu, Akis, 26 Ocak 1957)

Sendikaların kapatılmasının Türk-iş içinde de önemli yankıları olmuştur. Sendikaların kapatılması Türk-iş'in 3. Genel Kurulu'na sunulan Çalışma Raporunda yer almıştır. (19-21 Haziran 1957) Sendikaların kapanmasına neden olan süreç 3. Madde de “Grev ve Teşkilatlanma Serbestisi” başlığı altında şu sözlerle aktarılmıştır: “Kanaatımıza göre Türkiye Sendikacılığının kısa mazisi içinde en ümitsiz safhalara 1954 yılından sonra başlamıştır. Sendikalar Kanununun yeni anlayış ve tatbikatı, birlik ve federasyonların kapatılmalarına yol açmıştır. Çalışma Vekaleti Sendikalar Kanununun 8.maddesinin bilinenden farklı bir şekilde anlamak yolunu tutmuş ve muşrulukları bizzet Çalışma Vekaletince tescil olunmuş bulunan birlik ve federasyonlar hakkında dava açılması Adliye Vekaletinden talep olunmuştur. Bu takibatın bir neticesi olarak yedi birlik ve federasyon kapatılmış bulunmaktadır.

Biz burada meselelerin hukuki münakaşasını yapmak niyetinde değiliz. Belirtmemiz gereken hususlar şunlardır: Sendikalar kanununun 8 (c) maddesinin 1.fikrasının Çalışma Vekaleti tarafından yeni tatbik şekli memleketimizde sendikacılığın gelişmesi ve sendikaların memleket için faydalı birer müessese oldukları samimi olarak kabul edilmediğinin buhranıdır. Daba demokratik prensipleri ihtiva eden, birlik ve federasyonların kuruluşlarını kösteklemeyen yeni bir Sendikalar Kanununun hazırlanıp Büyük Millet Meclisine sevk edilmesi arzularının başında gelir.

Bizler kanaatkâr insanlarız. Biz, bize vaad edilenlerden başka ve daha fazla bir şey istemiyoruz.” (Türk-İş'in 3. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (19-21 Haziran 1957): 93-94)

Sendikaların kapatılması 3. Genel Kurul'da dile getirilen ilk konudur. Kapatılan federasyonlara üye olan sendikaların Türk-iş'te temsil edilmelerinin sağlanması için Ana Nizamname'de düzenleme yapılması için konu Ana Nizamname komisyonuna sevk edilmiştir. (Türk-iş 3. Genel Kurul Tutanağı (19-21 Haziran 1957):106) Bazı delegeler sendikaların kapatılmasının en hayati konu olduğunu ve yeterince temas edilmediğini belirterek yönetimi eleştirmişlerdir. Celal Beyaz, Ege Federasyonu'nun üyeliğe kabulüne ilişkin tartışmalar sırasında şunları söyleyerek Türk-iş yönetimini eleştirmiştir: “Yakın bir zamanda hakarete uğradığımızı çabuk unuttuk. Birliklerin kapatıldığını nasıl unuturuz? Çalışma Vekaleti açtıkça söylemiştir ki: Türk-iş'i tanımıyorum, demıştır. Şu hâlde hadiseleri tek taraflı mütaala etmeyelim.” (Türk-

iş 3. Genel Kurul Tutanağı (19-21 Haziran 1957):107) İlk günkü eleştirilere karşın kongrenin ikinci ve üçüncü gününde sendikaların kapatılması genel başkan seçiminin gölgesinde kalmış, İsmail İnönü ve Nuri Beşer arasındaki gerilim ve rekabet kurula yansımıştır. Oylama sonuçlarına göre İsmail İnönü önde olmasına rağmen feragat ederek genel sekreterlikte kalabileceğini belirtmiştir. İsmail İnönü'nün çekilişinde, DP'li olarak bilinen ve "Koyu Menderesci" olarak tanımlanan Nuri Beşer'in seçilmesi yönünde siyasal baskıların etkisi olması muhtemeldir. (Türk-iş 3. Genel Kurul Tutanağı (19-21 Haziran 1957):114-116) Bu siyasal baskılar 27 Mayıs sonrasında toplanan 4. Genel Kurul'a sunulan çalışma raporunda şu şekilde açıklanmaktadır: *"Delege miktarından fazla polis baskısı altında aktedilen 3.Genel Kurul, düşük iktidarın taraftarlarının, "biz seçilmezsek Türk-İş'in kapısına karakilit takılacaktır." şeklindeki tehdidi altında, özel kalemlerin ve düşük D.P.nin Genel Kurulunun telefonla verdikleri talimat üzerine ceryan etmekte idi.*

Türk-İş'in mutlaka yaşamasına karar vermiş azimli ve idealist sendikacılar, bu tehditlere rağmen, Konfederasyonu ayakta tutabilecek iki tarafsız sendikacıyı İcra Heyetine seçmek cesaretini göstermişlerdir. Bu sayededir ki. Konfederasyon, Birliklerin akibetine düşüp kapatılma tehlikesi bertaraf edilmiş ve Konfederasyonun doğan inkişaf güneşine kadar ayakta durabilmesi sağlanmıştır." (Türk-iş 4. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (1960):215)

Türk-iş Ana Nizamnamesi'ne göre yılda bir kez toplanması gereken Mümessiller heyeti 1952'den beri ilk kez 1958 yılında İcra Heyeti Nuri Beşer, Cemil Gider ve Ömer Ergün tarafından davet edilmesi ile toplanmıştır. Toplantıya 63 Sendika ve 5 Birlik katılmıştır. Hasan Özgüneş'te toplantıya katılanlar arasındadır. Toplantının ana konusu ana tüzük nedeniyle üye olamayan sendikaların durumuna ilişkin bir karara varılmasıdır. Alınacak karar kapatılan birliklere üye sendikalarıda yakından etkileyecektir. Nitekim Nuri Beşer ve davetli konuşmacı olarak bulunan Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen'in konuşmalarından sonra tartışma kapatılan sendikaların durumu üzerinden gerçekleşmiştir. Ahmet Aras, kapatılan sendikalardan Sakarya İşçi Sendikaları Federasyonu temsilcilerinin salonda hazır bulunduklarını ve asıl delege olarak kabul edilip edilmeyeceklerini sormuştur. İcra heyeti üyesi Cemil Gider'in federasyonun mahkeme kararı ile kapatıldığını ve temsilci gönderemeyeceğini söylemesi üzerine Ahmet Aras itiraz etmiştir. Federasyonun açıldığını ve Türk-iş yönetiminin bundan haberdar olduğunu belirtmiştir. Nuri Beşer'de Sakarya İşçi Sendikaları Federasyonu'nun mahkeme kararı ile kapatıldığını temyiz mahkemesinin kararı bozduğunu, bu kararın bozulmasından memnuniyet duymakla birlikte federasyonun tekrar faaliyete geçtiğine dair resmi yazı bulunmadığını belirterek kararı, heyetin verebileceğini belirtmiştir. Burhanettin Asutay'da federasyonun kapatılmadığını faaliyetten men edildiğini; men etme kararının bozulması nedeniyle federasyonun

temsilcilerinin asli üye olarak katılması gerektiğini belirtmiş, yapılan oylama ile Sakarya İşçi Sendikaları Federasyonu temsilcilerinin asli delege olarak katılmaları kabul edilmiştir. (Türk-iş Mümessiller Heyeti Zabıt ve Raporları (1958): 151)

İlk Mümesiller heyeti toplantısı, Türk-iş içindeki fikir ayrılıklarını ve üzerinde varolan siyasi baskıyı gösteren önemli bir toplantıdır. Genel Başkan Nuri Beşer'in açış konuşmasının suya sabuna dokunmaması, Çalışma Bakanlığı'nı övmesi ve sendikaların isteklerini *"makul ve mantıklı taleplerini tam bir samimiyet havası içinde aksettirdiklerini"* ve bu şekilde pek çok meselenin halledildiğini söylemesi, ardından *"... delillere dayanan fikirler ve ağır tenkitlere kaçmadan ikna yolunun takibi lazımdır."* diyerek sendikaların dillendirmekte oldukları grev hakkını gereksiz gösteren bir konuşma yapması tepkilere neden olmuştur. (Türk-iş Mümessiller Heyeti Zabıt ve Raporları (1958): 128-129) Beşer, konuşmasında şu cümleleri de rahatlıkla kurmuştur. *"Bütün yeniliklerimiz ve iyi kalpliliğimizle deriz ki: Bu şekilde çalışmalarımız işçi sendikaları birlikleri, federasyonları ve konfederasyon bakımından son derece faydalı olmuş, Başbakanlığımız zamanında hiçbir işçi teşekkülü kapatılmamış hiçbir işçi teşekkülü aleyhinde Çalışma ve Dahiliye Vekaletlerince herhangi bir takibat emri çıkarılmamıştır. Türk-iş' in meşruiyeti meselesi zihinlerini yorarken Vekalet bizi İş ve İşçi Bulma Kurumu Danışma Kuruluna davet etmek suretile tanımış ve bu hal teşkilatlarımız arası münasebetlerimizi geliştirmiştir."* (Türk-iş Mümessiller Heyeti Zabıt ve Raporları (1958):129)

Toplantıda Hasan Özgüneş, ağırlıklı olarak komisyon raporlarının değerlendirme tartışmalarında konuşmuştur. İlk olarak Mevzuat Komisyonu raporunda işsizlik meselesinin ele alınmamasını eleştirmiştir. Adana'da sel felaketine uğrayan işçilerin durumundan bahsetmiş; Adana'da hayatın pahalı, işçi ücretlerinin düşük olduğunu belirtmiştir. İşçilerin aralı (mevsimlik) işlerde haksızlığa uğradığını, işçilerden kesilen ceza paralarının işverenlerce bakanlığa aktarılmadığını ve asgari ücret komisyonlarının verimli çalışmadığını aktarmıştır. Bekçilerin çalışma koşullarındaki sıkıntıları ifade ettikten sonra hastalık sigortasının iyi işlemediğini, sigortalı işçinin bu konuda yeterli destek alamadığını söyleyerek sözlerine şöyle devam etmiştir: *"Sigortalı işçinin mezar taşında artık şöyle yazacaktır: İşçi Sigortaları Kurumundan doğum ve hastalık yardımı alamadan ölen işçi çocuğunun ruhuna fatiha.."* Özgüneş, işçilerin emeklilikteki sıkıntılarından da bahsederek emekli işçilerin geçinemediğini belirtmiş, bütün bu sorunların görüşüleceği Çalışma Meclisi'nin süratle toplanmasını önermiştir. (Türk-iş Mümessiller Heyeti Zabıt ve Raporları (1958):159)

Özgüneş, İdare ve İcra Heyeti Tetkik Komisyonu raporuna ilişkin ise İcra ve İdare Heyetini, grev konusunda belirsiz davranmakla eleştirmiş ve şunları söylemiştir: *"Başkanlık Divanı, İcra Heyeti ve İdare Heyeti bize istikamet versin. Grev isterken mevzuatla tadilat istenmez. Hükümetin tutumu nedir? Liberal mi? Müdahaleci mi? Her şeyden evvel Hükümetin tutumunu tespit etmek lazımdır. Hükümet müdahaleci ise Meclise*

grev tasarısını getirmez. Şayet liberal bir devlet sistemi mevcutsa sosyal problemleri halleden mevzularla birlikte işçilere grev hakkını verirdi. Mesele doktrin meselesidir. Hükümetin tutumu meselesidir. Hükümet müdahaleci sistemi müdafaa ısrar ediyorsa grev hakkını vermeyecek demektir. Hükümet liberal sistemde ise bu kadar kanunu kaldırması yerine grev hakkını ve kollektif iş akitlerini tanıyan hükümleri koyması lazımdır. Türk-İş idare Kurulu ilk olarak bu meseleyi tetkik etsin, karara ve neticeye bağlasın, gelecek temsilciler meclisine bildirin. Bizde ona göre konuşalım." (Türk-İş Mümressiller Heyeti Zabıt ve Raporları (1958):166) İcra Heyetine yapılan önemli bir diğer eleştiride grev hakkında yapıldığı açıklanan bütün girişimlerin sözlü yapılması, resmi yazı kanallarının kullanılmamış olmasıdır. İdare ve İcra Heyeti Raporlarının Tetkik Komisyonu raporunun ana bulgusu, icra heyetinin iş hukuku ve sendikalar kanunu değişikliği ile ilgili mevzuatı yakından takip etmediği, yazılı talepte bulunmadığıdır. İcra Heyeti'nin çalışmalarında "bir kararlılık göstermediği" tespit edilmiştir. (Türk-İş Mümressiller Heyeti Zabıt ve Raporları (1958):143-164)

Nuri Beşer, 16 Nisan 1958 günü yapılan ikinci oturumda eleştirilere cevap vermiş, Özgüneş'in eleştirilerini cevaplarırken şunları söylemiştir: "(...) Arkadaşlarımız o kadar çok grevden bahsetti ki adeta grevi çıkamaz hale getirdi. (...) Ben ne Hasan Özgüneş ne Bahir Ersoy gibi insafsızca konuşmayacağım. Adana'da 1300 arkadaşımız bir sel felaketi yüzünden işsiz kalmıştı. İşçi Sigortaları Kurumu ve Çalışma Vekaleti kanalıyla 42.000, Ziraat Vekaletinden her işçiye 250 şer lira olmak üzere 72.000 liralık yardım sağlandı. Bugünkü şartlar içinde fazla yardım yapamazdık. Hasan Özgüneş arkadaşımız faaliyetini tatil eden fabrikanın yedek parça temin etmesi için çalıştı. Bizden bu hususta yardım istedi. Biz, yedek parça müessesesi değiliz. Biz Konfederasyonuz. Hasan Özgüneş, doktrinden bahsetti. Ben anlamıyorum bu işi, doktrinleri beceremiyorum. Ben, 40 yaşına doğru yol aldım. Bu memlekette gelmiş geçmiş, vazife başında bulunmuş bütün hükümetler Hasan Özgüneş'in anladığı manada memlekete hizmet etmezler. Benim bildiğim bütün hükümetler memlekete hizmet etmişlerdir. Hükümet liberal mi, değil mi? Hasan Özgüneş lüzum görürse kendisi hükümetten öğrensın, bize bildirsin." (Türk-İş Mümressiller Heyeti Zabıt ve Raporları (1958):181-182)

Mümressiller Heyeti toplantısının Türk-İş'in bölge temsilcilikleri kurma sürecini başlatan önemli bir sonucu da toplantıda parçalanmayı önleyici tedbirlerin konuşulmasıdır. Bu çerçevede öncelikle bütün işkollarının detaylı incelenerek tespit edilmesinin ve bu tespitin ardından belirlenen prensipler dahilinde sendikaların bir merkezde toplanmasını sağlayacak olan şube sistemine geçilmesinin işçilere daha faydalı olacağı benimsenmiştir. (Türk-İş Mümressiller Heyeti Zabıt ve Raporları (1958):169)

Mümressiller Heyeti 20 Mayıs 1959'da, İcra Heyeti'nin 1958'deki toplantıdan itibaren çalışmalarının özetlendiği raporu dinlemek ve değerlendirmek için bir kez daha toplanmıştır. Rapor öncelikle parçalanmayı önleyici tedbirler

kapsamında sendikaların birleşmesi için yapılan çalışmaları ve yeni katılan üyeleri aktarmakta ardından grev ve lokavt hakkının tanınması için yazı ile yapılan resmi başvuruların bilgisini vermektedir. (Türk-iş İcra Heyetinin Mümessiller Heyetine Sunduğu Rapor (20 Mayıs 1959): 193-195) Üzerinden iki yıldan fazla zaman geçtikten sonra sendikaların kapatılmasına dair İcra Heyeti'nin hükümete yönelik en net eleştirileri bu rapora yansımıştır. Kapatılan birliklerle aynı karakterdeki İzmir ve İstanbul Sendikalar Birliği'nin aynı kanun dahilinde faaliyetlerine devam etmesinin yarattığı çelişki yeni bir sendikalar kanunu gerekliliğini gösterir kanıt olarak sunulmuştur. Ülke sınırları içinde aynı kanunun ayrı ayrı tatbik sahaları olmayacağına göre Ankara, Adana, Eskişehir, Bursa, Diyarbakır, Karadeniz Sendikalar birliklerinin yeniden faaliyete geçmesi gerektiği savunulmuştur. (Türk-iş İcra Heyetinin Mümessiller Heyetine Sunduğu Rapor (20 Mayıs 1959): 197) Rapor İcra Heyeti'nin işçi hareketlerini ve sendika çalışmalarını yerinde görmek amacıyla Adana, Mersin, Tarsus, Hatay ve Gaziantep'e düzenlediği gezi hakkında da bilgi vermektedir. Yerinde sorunların tespit edilip, görüş alış verişi yapıldığı; birlik ve beraberliğin sağlanmasına ne kadar ihtiyaç duyulduğunun yerinde görüldüğü belirtilmekte, gezi boyunca kendilerine yardımcı olan yerel sendikacılara teşekkür edilmektedir. (Türk-iş İcra Heyetinin Mümessiller Heyetine Sunduğu Rapor (20 Mayıs 1959):210)

27 Mayıs sonrasında Türk-İş 4. Genel Kurulu 19-21 Kasım 1960'da Ankara'da toplandı. Seyfi Demirsoy'un genel başkan, Halil Tunç'un genel sekreter seçildiği kongrede yönetim kurulu üyeliklerine Ömer Karahasan, Hasan Özgüneş, Kaya Özdemiroğlu, Burhanettin Asutay, İbrahim Denizcier, Ahmet Çehrelî, Zeki Gedik, Avni Erakalın ve İsmail Topkar getirildi. (Türk-iş Dünden Bugüne Bugünden Yarına (1952-1998):33) Bu yönetim kurulu üyelerinden Avni Erakalın ve İbrahim Denizcier, TİP'in kurucuları arasında yer aldılar, Avni Erakalın TİP'in ilk genel başkanı oldu. Hasan Özgüneş ise 4. Genel Kurul'da Türk-iş yönetim kuruluna girdikten sonra 1961 yılında Adana'daki birlik yönetiminden ayrılarak başkanlığı, uzun yıllar kendisinin genel sekreterliğini yapan Fahri Karakaya'ya devretmiştir. (Koç, 1999: 58) Hasan Özgüneş, 1961-66 arasında Türk-iş yönetim kurulu üyeliği ve 1964-1966 yılları arasında Türk-iş Genel Başkan Vekilliği yapmıştır.

Türk-iş yönetim kurulu 17 Nisan 1961'de Türk Sendikacılığını Teşkilatlanma Planı'nı oluşturulmasını kararlaştırdı. 5 Aralık 1961'de İsmail Topkar (Komisyon Başkanı), Kaya Özdemiroğlu (Raportör) ve Ahmet Çehrelî (Üye) isimlerinden oluşan komiyon çalışmalarına başladı ve komisyonun hazırladığı plan 15 Ocak 1962 tarihli Mümessiller Heyeti toplantısında değerlendirildi. (Türk-İş, 2025: 5) Planda batı sendikacılığı üzerinde yapılan incelemeler dahilinde *"Türk sendikacılığının Konfederasyon etrafında merkezîyet sistemine dayanan Milli Sendikalar halinde oluşturulması*

prensibi” kabul edilmiştir. Bu merkezileşmenin gerçekleşebilmesi için mahalli birliklerin lağvı ve yerlerine konfederasyon bölge temsilciliklerinin oluşturulması kararlaştırılmıştır. (Türk Sendikacılığının Teşkilatlanma Planı: 297) Rapor, mahalli birlikler hakkında şu tespiti yapmaktadır: Mahalli birlikler, çeşitli iş kollarını temsil etmeleri nedeniyle çeşitli görüş ve düşünceler altında olmaları ve mali imkansızlıklar nedeniyle ancak genel konularda sınırlı çalışmalar gerçekleştirebilmişler ve bir nevi sendikalara yük olmuşlardır. Bu sınırlılıkları nedeniyle gerekli bir teşkilatlanma basamağı değildirler. Ayrıca rapora göre *“toplula sözleşme, grev hak ve hürriyetinin muhtar sendikacılık prensipleri karşısında mahalli birliklerin vazifelerini”* bitirmiştir. Rapor, *“Mahalli birliklerin vazifelerini bitirmiş üst teşekküller olarak sendikacılık tarihimize mal edilebilmeleri gerektiği kendisini hissettiren bir lüzum halindedir.”* demektedir. (Türk Sendikacılığının Teşkilatlanma Planı: 299)

Plan üzerine pek çok tartışma yaşanmış, bir dirençle karşılaşmıştır. Yönetim kurulu “Teşkilatlandırmada İhtilafları Uzlaştırma ve Giderme Komisyonu” oluşturmuş bu komisyon bölge temsilcilikleri kurulması kararını 21 Ocak 1963’te kesinleştirmiştir. Üst örgütlere milli sendika haline dönüşmeleri için 3 yıl süre tanınmıştır. (Mahiroğulları, 2005:132)

Bölge temsilciliklerinin kurulması çerçevesinde Türkiye 6 bölge ve çevresine ayrılmış, Adana 4. Bölgenin merkezi olmuştur. Çevresi Mersin, Antalya, Maraş, Hatay, Gaziantep, Urfa, Adıyaman, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Niğde, Hakkâri illerinden oluşmaktadır. Temsilcileri M. Emin Yıldırım ve İbrahim Çetkin’dir. (Türk-İş’in 10. Kuruluş Yıldönümünde Genel Başkan Seyfi Demirsoy’un Yaptığı Konuşma (31.7.1962): 285)

Konfederasyonun bölge temsilciliklerini oluşturması beklendiği kadar merkezileşmeye ve fikir birliğine sebep olmamıştır. Türk-İş yönetimi, siyasetin genişlediği ve katılımcı olduğu bir dönemde bir süre daha partilerüstü politikada ısrar ederek siyasetin dışında kalabilirmiş gibi davranmıştır. Sendikaların güç kazandığı bu dönemde kaçınılmaz olarak Türk-İş içindeki değişim isteği artmış, yaşanan çatışma sonucunda 1967’de DİSK, Türk-İş’ten ayrılarak sınıf sendikacılığı esasıyla kurulmuştur.

1957’de kapatılan sendikaların öncelikle yöneticilerinin, kapatıldıkları andan itibaren kararı değiştirmek adına önemli bir çabası vardı. Ancak Türk-İş yönetiminin 1959’a kadar bu sendikaların kapatılmasındaki hukuksal sıkıntılarla gerçekten ilgilenmediği, sendikaların bu konuda konfederasyon yönetiminden zayıf destek aldıkları söylenebilir. 27 Mayıs sonrasında ise kapatılan birlikler yeniden açılrsa da Türk-İş’in Bölge Temsilciliği sistemine geçmesi nedeniyle yerel birliklerin faaliyetleri kademeli olarak durmuştur. Yıldırım Koç, Özgüneş’ in 1961 yılında genel başkanlığı bıraktığını yerine Fahri Karakaya’nın genel başkan olduğunu belirtmektedir. (s. 58) Ancak Koç’un anlatısındaki dağınıklık ve sendikanın adını

açıkça yazmaması bir karmaşa yaratmaktadır. Bahsi geçen sendikanın Güney-iş olması muhtemeldir. Ancak Koç, Türkiye Tekstil, Örmeye ve Giyim Sanayi İşçileri Sendikası (Teksif)' in Milli Tıp sendikaya dönüşmesinden sonra Fahri Karakaya'nın başkanı olduğu sendikanın Teksif Adana Şubesi'ne dönüştürüldüğünü belirtmektedir. (s. 60) Burada Teksif in Adana Şubesi'ne dönüşen sendikanın Adana Mensucat ve Çırçır İşçileri Sendikası olma olasılığı daha yüksektir. (Teksif, 2025) Bu bilgiler ışığında Adana'da dokuma işkolunda 1 Ocak 1966 tarihinde (Koç, 1999:58) mahalli sendikalar döneminin sona erdiği sonucuna varılabilir. Güney İşçi Sendikaları Federasyonu faaliyet gösterdiği sürede Çukurova Sendikacılığı'na ses getirmiş, tarım işçilerinin sorunlarını ve çözüm önerilerini gündemde tutmuştur. Çukurova'da iş kanunu uygulamalarının denetlenmesi gerekliliğini savunmuştur.

Sonuç

Çukurova'da 19.yüzyıldan itibaren gelişmekte olan dokuma sanayi 1946-1963 döneminin en güçlü sendikalarının dokuma işkolunda kurulmasına neden olmuştur. 1950-1960 arası dönemde Seyhan Barajı'nın tamamlanması, pamuk üretimindeki verimliliğin artırılması ve sanayi yatırımları ile bölgede yeni fabrikaların açılması, Çukurova'da sürekli bir işgücü açığı ortaya çıkarmıştır. Mevcut yapı ağırlıklı olarak pamuk üretiminin istikrarına bağlıdır. Bu nedenle pamuk hasadı döneminde fabrika işçileri dahi tarım işinde çalışmışlar, hasat kalkana kadar fabrikalar makine kapatmışlardır. Çukurova'da tarım işi ve dokuma sanayinin iç içe geçmesi sendikal örgütlenmelerin de en fazla bu iki işkolunun sorunları ile ilgilenmelerine neden olmuştur. Güney-İş de hem bir tarım iş kanunun çıkarılması için mücadele vermiş hem de dokuma işkolunda iş kanunun uygulanmasını sağlamaya çalışmıştır. Keyfi işveren davranışlarının engellenmesinin, örgütlenmenin yayılması ve sendikanın güçlenmesi açısından gerekli olduğunu görmüş, iş kanunun uygulanması ve işveren davranışlarının denetlenmesinin sağlanması konusunda girişimlerde bulunmuştur.

Güney-İş Federasyonu'nun tarihinin kaynakların ışığında ortaya konması, mahalli sendikaların Türkiye'de sendikaların kuruluş döneminde oynadıkları önemli rolü ortaya koymuştur. Çalışmanın genişletilebilecek noktaları bulunmakla birlikte yeri ve etkinliğe ilişkin genel çerçeve oluşturulabilmektedir. Çukurova'da o yıllarda bir işçi direnişi olmamasına rağmen mahalli sendikaların örgütlenmeleri ve işçi sorunları ile ilgilenmeleri Türkiye'de sendikacılığın gelişiminin en önemli unsuru olarak tespit edilmiştir. Birey olarak işçi önce kendi sorunları ile ilgilendiğinden mahalli sendikaların işçilerle temasının doğrudan, birebir olması nedeniyle mahalli sendikalar, işçilerin sendikalara karşı olan çekincelerinin azalmasını sağlamıştır.

1946-1963 yılları arası dönemde Çukurova'da kurulan sendikalar incelendiğinde önemli bir işkolu çeşitliliğini barındırdığı gözlemlenmektedir (Tablo 1). Çukurova'nın sendikal gelişim açısından en özgün yönü tarım işkolunda

örgütlenme potansiyelinin en yüksek olduğu bölge olmasıdır. Sendika çeşitliliği genellikle parçalanmışlık şeklinde değerlendirilmekte ve sendikaların gücünü azaltan bir faktör olarak düşünülmektedir. Ancak Bölge Temsilciliği sisteminin istenen merkezileşme ve güçlenme sonuçlarını tam sağlamadığı 1963 sonrasındaki süreç çerçevesinde söylenebilir. Sonuçta 1946'dan 1963 yılına kadar sendikalar, sendikacı işçilerin büyük fedakarlıkları ile ayakta kalmış ve gelişmişlerdir. 1957-1960 arasında en zorlu yıllarda Türk-İş'in örgütlülüğünün devamında ve siyasal baskılar karşısında direncini korumasında DP tarafından kapatılan mahalli sendikaların direnci büyük etken olmuştur. Baskılara rağmen direncin yerelde kırılmaması önemli bir örgütlülük bilinci oluşturmuş, 1961 yılında Anayasal, 1963 yılında yasal çerçevenin de çalışma hakkı ve sendika hürriyeti, grev hakkı ve hürriyeti çerçevesinde oluşması Türk Sendikacılığını güçlendirmiştir. Bu çerçevede örgütlülüğün güçlenmesinin yerelden geçerek süreç içinde gelişmesinin uzun vadede daha iyi sonuç verebileceği kanaati doğmuştur.

Extended Summary

This study, which aims to summarize the general development of Çukurova's trade unions between 1946 and 1963 and to determine the role of the Federation of Southern Trade Unions (Güney-İş) as a significant local example, consists of three sections. The first section provides an overview of labor relations and trade union developments in Turkey between 1946 and 1963, outlining the general framework of the period. The second section examines the social and economic structure of Çukurova and its labor relations from the 19th century to the period covered in this article. The third section, titled "Trade Unions in Çukurova and the Southern Workers' Unions Federation," focuses on the main subject of the study.

The study seeks to evaluate the place of Çukurova in Turkey's labor history and industrialization, as well as to explain the socio-economic transformation process from the perspective of workers. By contributing to the relatively underexplored field of trade union histories within Republican historiography, this research also aims to enrich the existing knowledge of Turkey's social policy history. The primary periodical sources utilized in this study include *Gece Postası*, *Yeni Adana*, *Son Posta*, *Ulus*, and *Akşam* newspapers, along with *Güney İşçi Postası*. Additionally, the reports and meeting records of Türk-İş between 1952 and 1963 were examined and utilized. Archival research was also conducted at the Presidential State Archives—Republican Archive (BCA), and relevant findings were incorporated into the analysis.

Since the 19th century, Çukurova has experienced significant development in both agricultural production and the textile industry. As one of the Ottoman Empire's regions integrated into foreign trade, Çukurova—with its well-established

infrastructure—emerged as a rapidly industrializing region during the Early Republican period. Industrial investments in Çukurova intensified between 1950 and 1960, predominantly focusing on the textile sector. During this period, the expansion of industrial enterprises and the early emergence of employer organizations led to the establishment of employer unions, strengthening the position of employers in the region. The resistance of employers to the enforcement of labor laws that favoured workers, along with their general stance against unionization, constituted one of the primary areas of struggle for Çukurova's trade unions.

One of the most defining characteristics of the 1950-1960 period was the relationship between trade unions and politics. The dominant political parties of the time, the Republican People's Party (CHP) and the Democrat Party (DP), engaged in competition to exert influence over trade unions. Although the DP came to power in 1950 with a promise to recognize the right to strike, it not only failed to fulfil this promise but also increasingly imposed restrictive control over trade union freedoms. This restrictive approach became one of the key obstacles to the development of the trade union movement.

Despite these challenges, the establishment of Türk-İş in 1952 represented the most significant organizational development of the period. The involvement of Güney-İş in the founding of Türk-İş and the fact that trade union developments until 1954 were largely driven by unions based in Istanbul and Çukurova underscore the latter's importance. The legal framework established in 1961 by the new constitution, followed by the legislative regulations in 1963, reinforced trade union and labor rights, thereby strengthening Turkey's trade union movement. Türk-İş, as the primary representative of workers, became the key interlocutor for governments, channelling workers' demands and concerns to state authorities. During this period, Türk-İş also sought to establish a regional representation system, which was believed to enhance union cooperation and mitigate organizational fragmentation. As a result, post-1963, Turkey was divided into six regions, with Çukurova designated as the centre of Türk-İş's 4th Region, headquartered in Adana.

Several factors highlight the significance of the Federation of Southern Trade Unions, established in 1952. These include its roots in the Çukurova Workers' Unions Association, its founding members being prominent figures of the 1946 labor movement, its role in the establishment of Türk-İş, and its designation as one of the eight unions shut down by the DP government in 1957. Moreover, the federation played a pioneering role in advocating for a separate Agricultural Labor Law. The stated objective of the federation was "to create a coordinated labor movement in response to Adana's complex labor and

employment issues across various dispersed sectors." The federation's most influential period was between 1953 and 1954, during which it primarily focused on ensuring that textile workers' working hours complied with labor law provisions and addressing agricultural workers' housing and minimum wage issues. The federation also maintained efforts to coordinate with other regional labor federations in Çukurova.

The key figure behind Güney-İş's influence was its president, Hasan Özgüneş, a notable trade unionist from Çukurova. Having emerged from the textile labor sector, Özgüneş was a significant figure in the 1946 labor movement. Over time, his political stance shifted from communism toward centrist politics. While leading Güney-İş, he was a member of the CHP and ran as the party's parliamentary candidate for Bursa in the 1957 and 1961 elections. In 1957, he ran against Celal Bayar. As a result, following the federation's closure in 1957, he was frequently detained, subjected to house searches, and faced unemployment until the military intervention of May 27, 1960. After resigning from his union presidency in 1961, he remained active within Türk-iş until 1966.

The reconstruction of Güney-İş's history based on available sources has demonstrated the critical role of local trade unions in Turkey's formative period of trade unionism. Although there are aspects of this study that could be further expanded, it has provided a general framework regarding the federation's position and influence. Despite the absence of large-scale labor resistance in Çukurova during that period, the ability of local unions to organize and address labor issues was identified as a crucial factor in the development of Turkey's trade union movement. Since individual workers tend to focus on their immediate concerns, the direct engagement of local unions with workers helped reduce workers' hesitancy toward unionization, ultimately facilitating the broader expansion of trade unionism.

Beyan

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu makalenin hazırlanması sürecinde herhangi bir kişi veya kurumdan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu makalede herhangi bir kişi veya kurumla çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

KAYNAKÇA

- 1950-1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları. (2024, Eylül 13). <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Adana.pdf>
- Adana Çukurova Dr. Aşkın Tüfekçi Devlet Hastanesi (2024, Eylül 10). <http://www.sisoft.com.tr/haber/page?SYF=Detay&hb=1961#:~:text=%2DHastanenizin%20tarih%C3%A7esinden%20k%C4%B1saca%20bahsedebilir%20misiniz,yetkili%20hastane%20olarak%20hizmet%20vermi%C5%9Ftir.>
- Adana. (1981). *Yurt Ansiklopedisi*. İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- Ağralı, S. (1967). *Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı*. İstanbul: Son Telgraf Matbaası.
- Akkaya, Y. (1997). Çukurova'da Sendikacılık ve İşçi Eylemleri (1923-1960). *Kebikeç* (5), 183-200.
- Akkaya, Y., Altıok, M. (1996). Çukurova'da İşçi Hareketi ve Sendikacılık. *Sendikacılık Ansiklopedisi cilt 1* (s. 249-253). içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akşam. (1952, Ağustos 19). İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Asker, A., Arslan, O. (2021). Küçülen Dünya: Mersin-Adana Ulaşım Süresinin Kısalması (1852-1926). *Türkish Studies*, 16(2), 85-103.
- Asutay, B. (1961). *Türkiye Bir Amerika Olabilir*. İzmir: BYY.
- Aşçıoğlu, A. (1957, Ocak 26). İşçi Birliklerimizin ve Federasyonlarımızın Kapatılması. *Akıs*.
- Ayhan, Y. (1950, Mart 6). Adana DP Kongresinde Menderes ve Karaosmanoğlu'nun Konuşmaları. *Zafer*.
- Ayhan, Y. (1953, Ocak 7). Çukobirlik . *Yeni Adana*.
- Baskıcı, M. M. (2005). *1800-1914 Yıllarında Anadolu'da İktisadi Değişim*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- BCA. (1946, Aralık 9). Fon no:30-1-0-0/42-249-15. *Çukurova'daki Pamuk Üreticilerinin Durumu Hakkında, CHP Seyhan Milletvekili Hilmi Üzan'ın Raporu*.
- BCA. (1946). Fon no: 030-10-00-00/14-80-19-10. *Çalışma Bakanlığı İlk Yılı ve İlk Hedefleri (Beş Yıllık İş Programının Esasları)*. Ankara: Akın Matbası.
- BCA. (1956, Şubat 18) Fon No: 30-1-0-0/112-711-1, *Adana Güney İşçileri Sendikaları Federasyonu Başkanlığı'nın Düzenleyeceği Toplantı İle İlgili Beyanname*.
- Binat, T. (1966). *Burası Amerika: Biz Geziden Notlar*. İstanbul: Baha Matbası.
- CHP Program ve Tüzüğü. (1947). Ankara.
- Coşar, N. (2005). Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 60(1), 29-58.
- Cumhuriyet. (1950, Mayıs 10). Celal Bayar'ın Sorulan Sorulara Mukabelesi.
- Cumhuriyet. (1957, Mayıs 10).

- Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çelik, A. (2010). *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*. İstanbul: İletişim.
- Demokrat*. (1953, Şubat 1).
- Demokrat*. (1956, Nisan 8). Çukurova Bayram Yapıyor.
- Dranas, M. (1950, Mart 6). Adana'dan intibalar. *Zafer*.
- Duran, B. (1990). Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Türkiye Tarımındaki Gelişmeler. *V. Milletlerarası Türkiye İktisat Kongresi Tebliğler (İstanbul 21-25 Ağustos 1989)* içinde İstanbul: Türk Tarih Kurumu.
- Eroğul, C. (2019). *Demokrat Parti; Tarihi ve İdeolojisi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Gece Postası*. (1949, Kasım 7). İş Kanunu Kapsamına Tarım İşçilerini Alma İçin Çukurova'da Yapılan İncelemeler.
- Gece Postası*. (1952, Ekim 26). 10 İşçinin Amerika'ya Daveti İtiraza Yol Açtı.
- Gece Postası*. (1953, Kasım 2). Demokrat Partinin Seçim Beyannamesi.
- Güney İşçi Postası*. (1951, Aralık 17), sayı:14.
- Güney İşçi Postası*. (1951, Aralık 3), sayı:12.
- Güney İşçi Postası*. (1951, Eylül 10), sayı:1
- Güney İşçi Postası*. (1952, Mart 10), sayı:22.
- Güney İşçi Postası*. (1952, Şubat 18), sayı:20.
- Gürel, B. (2019, Aralık). Classes and Status Groups in Times of Great Transformation: Reading Agrarian Change in Çukurova Through The Lens of Yaşar Kemal. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(2), 209-220.
- Güzel, Ş. (1996). Türkiye'de İşçi Hareketi 1908- 1984. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Hürbilet*. (1948, Temmuz 24), sayı:12.
- İşık, Y. (1995). *Osmanlı'dan Günümüze İşçi Hareketinin Evrimi (1876-1994)*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- İçmez, U.E. (2014). *Sendika Siyaset İlişkisi ve 1946 Sendikacılığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İleri, R.N. (1978, Ocak 26). 1946 Sendikacılığı. *Vatan*.
- İleri, R.N. (Der.). (2003). *Kırk Yıllar-4 TKP Davası*. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.
- İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri 1944-1950 (29.12.1944-28.05.1950)* (Cilt 2). (2003). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- İşçi Haberleri*. (1953, Ağustos 13).
- Kazgan, G. (1963). Ziraat İşçilerinin Sendikalaşması. *Sosyal Siyaset Konferansları 14.Kitap*, 47-66.
- Kazgan, G. (2012). *Türkiye Ekonomisinde Krizler 1929-2009*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları .

- Keskin, N., Baş, T., Yıldız, G. (2009). Halkbank-Pamukbank Birleşmesini Başarılı Kılan Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Keşfedici Bir Araştırma. *İktisat İşletme ve Finans*, 24(279) s. 36-67.
- Koç, Y. (1999). *Türk-iş Tarihinden Portreler cilt:1*. Ankara: Türk-iş Yayını.
- Mahiroğulları, A. (2005). *Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*. İstanbul: Kitabevi Yayını.
- Makal, A. (2001) Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Tarım Kesiminde İşgücü ve Ücretli Emeğe İlişkin Gelişmeler . *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 56(3) s. 103-140.
- Makal, A. (2002). *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri 1946-1963*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Makal, A. (2016). Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Esnaf Teşekkülleri: 1946-1950. *Çalışma ve Toplum*, 2(49), 611-649.
- Milliyet*. (1953, Ağustos 12).
- Milliyet*. (1960, Şubat 7).
- Oktar, S., Varlı, A. (2010). Türkiye'de 1950-1954 Deöneminde Demokrat Parti'nin Tarım Politikası. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, XXVIII(I), 1-22.
- Orhan, Y., Uçar, M. (2021). Tarsus'ta Dokuma Sanayinin Tarihi Gelişimi ve Çukurova Sanayi İşletmeleri. *TÜBA_KED*(23), 177-198.
- Öncü*. (1962, Ocak 23).
- Özcan, F. C. (2015). Elili Yıllarda Türkiye Ekonomisi . M. K. Kaynar(Haz.) içinde, *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları .
- Özcanlı, N. (Koordinatör) (2008). *Adana Sanayi Tarihi*. Adana: Adana Sanayi Odası, Yeniden Grup Matbaacılık. <https://www.adaso.org.tr/content/Adana%20Sanayi%20Tarihi%20Kitab%C4%B1.pdf> adresinden alındı (27.09.2022)
- Özer, S., Özkan, K. (2023, Ekim). 1946 Genel Seçimleri: Adana (Seyhan) Örneği. *Selçuk Türkiyat (Cumhuriyet'in 100.Yıl Özel Sayısı)*(Özel Sayı), 535-557.
- Özgüneş, H. (1953, Ekim 2). Türk İşçisinin Bulunduğu Yer Komünizm İçin Mezardır. *İşçi Haberleri*.
- Özgüneş, H. (1953, Eylül 18). Çukurova Sendikacılığının Yedi Senelik Tarihçesi. *İşçi Haberleri*.
- Öztürk, K. (2024). *Amerikan Sendikacılığı ve Türkiye İlk İlişkiler*. İstanbul: Tüstav.
- Pamuk, Ş. (2018). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Quartert, D. (1999). *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*. (çev. T. Güney), İstanbul: İletişim Yayınları .

- Quartert, D. (2004). 19.Yüzyıla Genel Bakış Islahatlar Devri 1812-1914. D. Q. Halil İnalcık içinde, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi cilt:2*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Son Posta*. (1950, Ağustos 28).
- Subaşı, Y., Yürük, H., Erzurum, İ. Ü.(Ed.). (2015). *Nafia Nezareti'nden Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na: (1848-2015)*. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Sülker, K. (1953, Nisan 13). Güney İş Federasyonu ve Parçalayıcı Faaliyetlerin Zararları Meselesi. *Gece Postası İş ve İşçi Alemi*.
- Sülker, K. (1953, Ocak 12). Tarım İşçileri İçin Yapılması İcab Eden Yeni Çalışmalar. *Gece Postası İş ve İşçi Alemi*.
- Sülker, K. (1956, Aralık 25). Güney İşçi Sendikaları Federasyonu'nun Kapanışı. *Gece Postası İş ve İşçi Alemi*.
- Sülker, K. (1975). *Sendikacılar ve Politika*. İstanbul: May Yayınları .
- Sülker, K. (2004). *Türkiye'de Sendikacılık* . İstanbul: TÜSTAV.
- Tabakoğlu, A. (2009). *Türkiye İktisat Tarihi* . İstanbul: Dergah Yayınları .
- TBMM Albümü (1920-2010). (2010). Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü.
- Tekeli, İ., İlkin, S. (2009). *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Tekerek, M. (2019). Türkiye'de İşveren Sendikacılığı'nın Tarihi Seyri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(2), 601-629.
- Teksif (2025). "Hakkımızda" (<http://www.teksif.org.tr/hakkimizda> : 11 Şubat 2025)
- Toprak, Z. (2012). *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Tuna, O. (1969). Türkiye'de Sendikacılık ve Sendikalarımız. *Sosyal Siyaset Konferansları*, (20), 255-268.
- Türk Sendikacılığının Teşkilatlanma Planı (1963): *Belgelerle Türk-iş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-iş 1. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (Eylül 1952). (1995). *Belgelerle Türk-iş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-iş 2. Genel Kurul Tutanağı (8- 11 Ağustos 1953). *Belgelerle Türk-iş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-iş 3. Genel Kurul Tutanağı (19-21 Haziran 1957): *Belgelerle Türk-iş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-iş 4. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (1960): *Belgelerle Türk-iş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-iş 4. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (1960): *Belgelerle Türk-iş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-iş Düünden Bugüne Bugünden Yarına (1952-1998)*. (1998). Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yayını.

- Türk-İş İcra Heyetinin 18.11.1952 - 30.03.1953 Dönemi Çalışma Raporu. *Belgelerle Türk-İş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-İş İcra Heyetinin Mümessiller Meclisine Sunduğu Rapor (15 Ocak 1962). *Belgelerle Türk-İş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-İş ile Hükümet Temsilcilikleri Arasında Yapılan Görüşme Tutanağı (9.08.1962): *Belgelerle Türk-İş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-İş Mümessiller Heyeti Zabıt ve Raporları (1958): *Belgelerle Türk-İş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-İş'in 10. Kuruluş Yıldönümünde Genel Başkan Seyfi Demirsoy'un Yaptığı Konuşma (31.7.1962): *Belgelerle Türk-İş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türk-İş'in 3. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu (19-21 Haziran 1957). *Belgelerle Türk-İş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Temsilciler Meclisi Toplantısı Zabıtı (28-30 Eylül 1953). *Belgelerle Türk-İş Tarihi 1 (1952-1963)*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi* (Cilt 2). (1998). İstanbul: Kültür Balanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Türk-İş (2025). "Uzun Tarihçe, (<https://www.turkis.org.tr/wp-content/uploads/2021/11/turkis-uzun-tarihce.pdf>, 11.02.2025: 5)
- Ulus*. (1950, Eylül 3).
- Ulus*. (1953, Ekim 8). İşçi Yapı Kooperatifi Yakın İlgi Bekliyor.
- Uyar, H. (2014). *Türkiye'nin Demokrasi Devrimi: 1950 Seçimleri*. Ankara: Anka-Ha Yayınları.
- Uyar, H. (2017). *Demokrat Parti İktidarında CHP 1950-1960*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Ünsal, A. (2002). *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Varlı, A. (2012, Temmuz). Devletçilik Politikalarının Tarım Kesimi Üzerindeki Etkileri (1930-1940). *Öneri*, 10(38), 113-124.
- Varlık, B. (1977). *Emperyalizmin Çukurova'ya Girişi*. Ankara: Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları .
- Yeni Adana*. (1951, Ocak 15).
- Yeni Adana*. (1957, Nisan 24).
- Yeni Adana*. (1957, Nisan 28).
- Yeni Adana*. (1957, Ocak 22).
- Yeni İstanbul*. (1950, Aralık 8).

- Yıldırım, Y. (2021). Adana Ovasının Islahı Projesi (1924). *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30(3), 206-222.
- Yurtoğlu, N. (2021, Mayıs). Demokrat Parti (DP) Dönemi'nde Pamuk Politikaları ve Dokuma Sanayisine Etkileri (1950-1960). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXXVI/II(103), 293-336.
- Zafer*. (1950, Mart 6).
- Zafer*. (1950, Mart 6). Binleri Aşkın Adanalı Demokratın Çoşkun Tezahuratları Arasında C. Bayar Mühim Bir Nutuk Söyledi.
- Zafer*. (1954, Nisan 20). Türk İşçileri Emniyettedir.
- Zafer*. (1957, Ekim 18). Tarsus'ta Yeni İnşa Edilen Beyaz Çimento Fabrikası Dün İşletmeye Açıldı ve Şehrimizde İnşa Edilecek 305 Yataklı İşçi Hastanesinin Temeli Dün Atıldı.